

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет іноземних мов
Кафедра перекладу та слов'янської філології

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТВОРІВ АНТИЧНОСТІ НА УРОКАХ
ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 5-9 КЛАСАХ

Кваліфікаційна робота студентки групи
АЗЛм–24
(шифр групи)
ступінь вищої освіти магістр
(бакалавр, магістр)
спеціальності 014.02 Середня освіта (Мова
та зарубіжна література (англійська))
Хасанової Яни Зulfатівни

Керівник канд. пед. наук, доцент
Каневська О. Б.

Кривий Ріг – 2025

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Хасанова Яна Зульфатівна, підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(Яна Хасанова)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОГО УРОКУ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	8
1.1. Підходи до уроків зарубіжної літератури, відповідні до концепції «Нова українська школа».....	8
1.2. Традиційні та інноваційні технології на уроках зарубіжної літератури.....	17
Висновки до першого розділу.....	24
РОЗДІЛ 2. ТВОРИ АНТИЧНОСТІ ЯК ПІДҐРУНТЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....	26
2.1. Особливості літератури античності: теоретико-історичний опис.....	26
2.2. Місце античної літератури в курсі «Зарубіжна література»: аналіз модельних програм та навчально-методичного забезпечення.....	48
Висновки до другого розділу.....	61
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ АНТИЧНОСТІ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	62
3.1. Труднощі вивчення творів античності на уроках зарубіжної літератури в 5-9 класах.....	62
3.2. Розробки уроків зарубіжної літератури за творами античної літератури.....	67
Висновки до третього розділу.....	82
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	87

ВСТУП

Антична література є невід’ємною складовою світової культурної спадщини та фундаментом європейської гуманітарної традиції. Її твори зберігають духовні й моральні цінності, актуальні упродовж століть – мужність, жертовність, вірність ідеалам, пошук істини та гармонії.

Актуальність дослідження полягає у необхідності вдосконалення методики викладання античної літератури в середній школі, адже саме вона закладає основу гуманітарної освіти та формує уявлення учнів про витоки європейської культури. Твори античності містять універсальні морально-етичні цінності та «вічні образи», проте їх вивчення на уроках 5–9 класів зазнає чималих проблем, прикладом є віддаленість історико-культурного контексту від сучасного учня, архаїчністю мови та складною поетичною формою. Це зумовлює втрату інтересу до вивчення класики й потребує пошуку нових шляхів, здатних поєднати традиційний літературознавчий аналіз із сучасними освітніми технологіями, інтерактивними методами та пошуком міжпредметних зв’язків.

Наукові підходи до організації уроків зарубіжної літератури активно розробляються вітчизняними та зарубіжними дослідниками. Так, І. Бех підкреслює важливість створення позитивного емоційного середовища та ситуації успіху для формування мотивації до читання [3]. Т. Смагіна обґрунтовує модель компетентнісного уроку, у структурі якого ключове місце відводиться емоційно-ціннісному компоненту [46]. О. Куцевол запропонувала методику компаративного аналізу, що дозволяє порівнювати твори античної та сучасної літератури, виявляти типологічні паралелі, поглиблюючи інтерес учнів [25]. Т. Шарова акцентує увагу на ролі інноваційних технологій у розвитку творчості та аналітичних здібностей школярів [62], тоді як М. Жалдак наголошує на необхідності врахування психологічних особливостей учнів під час впровадження мультимедійних засобів у навчальний процес [20].

Тема нашої кваліфікаційної роботи є особливо актуальною, оскільки курс античної літератури формує у школярів базове розуміння витоків європейської культури, сприяє розвитку гуманістичного світогляду та морально-етичних орієнтирів, а його роль у становленні гуманітарної освіти постійно зростає.

У сучасній шкільній практиці зберігаються методичні проблеми в опрацюванні античної спадщини. Підручники та програмні матеріали часто мають архаїчну форму подачі, що ускладнює сприйняття творів учнями. Недостатньо використовуються інтерактивні, міжпредметні та мультимедійні технології, які могли б підвищити мотивацію до читання та аналітичної діяльності.

Попри наявність численних праць, присвячених методиці викладання зарубіжної літератури, питання вивчення саме творів античності у 5–9 класах досі не отримало системного висвітлення. Недостатньо розроблені методичні підходи до адаптації складного історико-культурного та філософського змісту античних текстів, інтеграції їх у сучасну освітню парадигму, а також ефективного поєднання класичних і новітніх освітніх технологій.

Невирішеними залишаються питання пошуку оптимальних методів подання матеріалу, добору завдань, що стимулюють читацьку активність і критичне мислення, а також створення методичних рекомендацій, які забезпечують усвідомлене та ціннісно-орієнтоване сприйняття античної літератури сучасними учнями.

Мета кваліфікаційного дослідження – визначити та схарактеризувати особливості вивчення творів античності на уроках зарубіжної літератури в 5-9 класах.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- 1) проаналізувати підходи до уроків зарубіжної літератури у контексті концепції «Нова українська школа»;
- 2) охарактеризувати традиційні та інноваційні технології на уроках зарубіжної літератури;

3) розкрити особливості античної літератури у теоретико-історичному аспекті;

4) дослідити місце античності в курсі «Зарубіжна література» через аналіз модельних програм і навчально-методичного забезпечення;

5) визначити основні труднощі у вивченні творів античності в 5–9 класах і розробити конспекти уроків за творами античної літератури.

Об’єкт дослідження – процес вивчення творів античності на уроках зарубіжної літератури в 5-9 класах.

Предмет дослідження – методи та прийоми вивчення творів античності на уроках зарубіжної літератури .

Матеріал дослідження: модельні програми зарубіжної літератури, затверджені Міністерством освіти та науки України у 2021–2023 рр. [11].

Методи дослідження у кваліфікаційній роботі визначені специфікою теми та спрямовані на досягнення поставленої мети:

1) теоретичні методи – аналіз, синтез та узагальнення наукових джерел, що дозволило окреслити стан розробленості проблеми у вітчизняній науці та виокремити ключові підходи до викладання зарубіжної літератури;

2) компаративний аналіз, за допомогою якого здійснювалося порівняння модельних програм, підручників і різних методичних підходів до вивчення творів античності в закладах базової середньої освіти;

3) структурно-семантичний аналіз для глибшого розуміння специфіки навчального матеріалу, що дало змогу дослідити особливості текстів античних творів у поєднанні з навчально-методичними матеріалами та з’ясувати особливості їх опрацювання на уроках.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що запропоновані зразки завдань і розроблені фрагменти уроків, спрямовані на формування у учнів стійкого інтересу до античної літератури, розвиток їхнього критичного мислення, читацької культури та творчих здібностей, можна застосовувати у практичній діяльності. Використання напрацьованих матеріалів в освітньому

процесі дозволяє зробити урок більш доступним, змістовним і мотивуючим для здобувачів середньої освіти.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури (64 найменування, з них 3 англійською мовою). У тексті розміщено 6 таблиць, 2 рисунки. Загальний обсяг роботи становить 87 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОГО УРОКУ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Підходи до уроків зарубіжної літератури, відповідні до концепції «Нова українська школа»

В умовах модернізації освітнього процесу важливого значення набувають підходи до викладання зарубіжної літератури. Цей предмет перестає бути лише джерелом знань про літературні твори та їхніх авторів, а розглядається як простір для формування ключових компетентностей, розвитку критичного мислення, емоційної сфери й творчого потенціалу школярів.

Державний стандарт базової середньої освіти окреслює мету мовно-літературної освітньої галузі як формування компетентного мовця й читача з гуманістичним світоглядом, здатного до спілкування державною, рідною та іноземними мовами задля духовного, культурного й національного самовираження, ведення міжкультурного діалогу, розвитку емоційно-чуттєвої сфери та творчої самореалізації, а також набуття стійких ціннісних орієнтацій [27].

Продовжуючи цю ідею, зазначимо, що Державний стандарт, затверджений у 2020 році, визначає не лише зміст і принципи навчання, а й орієнтує освітній процес на формування ключових компетентностей відповідно до європейських рамок. Мовно-літературна галузь у цьому контексті реалізує свій потенціал через розвиток уміння читати з розумінням, мислити критично, висловлювати власну думку, діяти творчо та керувати емоціями. Уроки зарубіжної літератури в межах концепції Нової української школи покликані забезпечити цілісний розвиток особистості, поєднуючи пізнавальні, емоційні та діяльнісні складові навчання [17].

Ми погоджуємося з цією позицією, адже сучасна освіта справді потребує переосмислення ролі літератури як інструменту формування не лише знань, а й

цінностей, емоційного інтелекту та творчого мислення. Що в свою чергу дозволяє зробити уроки більш живими та змістовними, спрямованими на розвиток особистості, здатної критично сприймати інформацію та самостійно робити висновки.

З нашої точки зору, саме вивчення зарубіжної літератури, зокрема античної відповідно з темою нашої роботи, створює умови для реалізації цих завдань. Оскільки знайомить учнів із вічними темами й моральними орієнтирами, формує гуманістичний світогляд та естетичну культуру.

На сучасному етапі інноваційними складовими предмету зарубіжної літератури є впровадження нових концепцій, таких як «Україна і світ», «Елементи компаративістики», «Література і мистецтво». Новий підхід дозволяє розширити можливості навчання, актуалізувати знання з іноземних мов, порівнювати літературні та мистецькі твори, працювати з оригіналами та їх перекладами [32].

Також виокремлюються сучасні рубрики-концепції, що визначають змістові акценти курсу. «Теорія літератури (ТЛ)» подає базові терміни та поняття, необхідні для опанування навчального матеріалу; «Література і культура (ЛК)» розкриває зв'язки художніх творів із різними видами мистецтва та культурними явищами, формуючи в учнів цілісне уявлення про мистецький процес; «Медіатекст (МТ)» орієнтує на роботу з екранізаціями, мультимедійними й цифровими інтерпретаціями творів [11].

Ми вважаємо, що такі рубрики роблять уроки зарубіжної літератури більш сучасними та привабливими для учнів. Вони сприяють розвитку вміння аналізувати твір у широкому культурному контексті та розуміти його актуальність у сучасному медіапросторі.

Крім того, у програмах присутні рубрики «Культурний контекст (КК)» – що висвітлює зв'язки літератури з мистецтвом і загальною культурологічною орієнтацією предмета; «Міжпредметні зв'язки (МЗ)» – які акцентують інтеграцію літературної теми з іншими навчальними дисциплінами. Усі ці концепції відображають загальну тенденцію оновлення предмета, спрямовану

на міжкультурний, порівняльний і мультидисциплінарний розвиток особистості учня [6].

Відповідно до цього, здобувачі середньої освіти повинні навчитися порівнювати літературні твори, явища та факти з різних літературних традицій, встановлювати зв'язки між українською та зарубіжною літературою, а також аналізувати оригінали творів і їхні україномовні переклади [5].

На нашу думку, такі зв'язки допомагають зробити вивчення літератури більш глибоким і змістовним. Формується вміння бачити спільне й відмінне між культурами, розуміти літературу як частину світового мистецького процесу та розвиває повагу учнів до культурного різноманіття.

Щодо емоційно-ціннісної складової уроку зарубіжної літератури у вимірах Нової української школи, доцільно виокремити такі ключові аспекти:

- емоційно-ціннісний компонент кожної компетентності як інтегрованої здатності учня;
- емоційно-ціннісна змістова лінія літературної освіти, що виступає її концептуальною домінантою;
- розвиток емоційного інтелекту як наскрізного вміння, притаманного всім ключовим компетентностям [27].

На нашу думку, увага до емоційно-ціннісної складової має велике значення, бо саме через власні почуття й переживання учні краще усвідомлюють зміст і сенс твору.

Таким чином, емоційно-ціннісна складова постає провідним чинником реалізації завдань мовно-літературної освіти. Вона передбачає моделювання відповідних елементів компетентнісного уроку зарубіжної літератури з урахуванням навчальних етапів: адаптаційного (5–6 класи) та базового предметного (7–9 класи) [8]. Це дозволяє забезпечити врахування вікових і індивідуальних особливостей школярів, а також створює умови для руху учнів за індивідуальними освітніми напрямками.

Орієнтуючись на вищезазначене, слід звернути увагу на оптимальну модель уроку, яка розроблена Т. Смагіною. Дослідниця пропонує виокремити у

його структурі шість динамічних полів: мотиваційне, цілепокладання, змістове, технологічне, емоційне та рефлексивне [46].

Такий підхід дозволяє створити сучасний урок, головною ознакою якого є вирішення проблеми мотивації навчальної діяльності школярів. Це урок «навчання із захопленням», де вчитель використовує весь арсенал можливостей для розвитку особистості учня, стимулює його інтелектуальний розвиток, забезпечує глибоке й усвідомлене засвоєння знань і формує компетентну особистість [9]. При цьому методична структура заняття, на відміну від дидактичної, є змінною величиною, що надає гнучкості освітньому процесу.

Розглядаючи структуру компетентності, Т. Смагіна акцентує на трьох складових – когнітивній, емоційно-ціннісній та діяльнісній. Важливим є те, що поняття «емоційно-ціннісна складова» інтегрується з категорією «мотивація», що виглядає цілком логічним і практично обґрунтованим [46].

Тож можна сказати, що емоційно-ціннісна складова є невід'ємною частиною формування компетентності, адже саме вона пробуджує інтерес і бажання діяти. Ми погоджуємося з думкою Т. Смагіної, що поєднання емоційності з мотивацією робить навчання більш усвідомленим і результативним, бо учень не просто отримує нові знання, а й відчуває їх значущість для себе.

Особливу увагу варто приділити емоційному полю, яке визначає внутрішній стан особистості, рівень її задоволення чи незадоволення власними діями та досягненнями.

У структурі уроку зарубіжної літератури воно виконує низку функцій:

- 1) емоціогенну, що сприяє формуванню позитивного настрою та інтересу до навчання й читання художнього тексту;
- 2) діагностичну, яка допомагає розкрити резерви внутрішньої активності учнів, надає можливість для самопізнання та самовираження;
- 3) релаксаційну, що знижує рівень тривожності, знімає фізичне та інтелектуальне напруження, сприяє відновленню внутрішніх ресурсів;

4) терапевтичну, що дозволяє подолати труднощі у поведінці чи навчанні, коригує міжособистісні стосунки школярів з вчителями та однокласниками [26].

У рамках нашої роботи важливим є емоційне поле, адже на уроці необхідно формувати позитивне ставлення до навчання, допомагати учням краще розуміти себе, знімати напруження та сприяти доброзичливим міжособистісним стосункам у класі.

Емоційний компонент як складова педагогічного супроводу виступає інструментом цілеспрямованого впливу на учнів з метою формування позитивного ставлення до уроків зарубіжної літератури та розвитку їхніх особистісних якостей. Серед них важливими є такі вміння, як-от: пояснювати свої емоції та емоції інших людей; висловлювати власний емоційний стан, описуючи відтінки настрою, почуттів і переживань під час рефлексії власної діяльності або сприйняття інформації; збагачувати естетичний та емоційно-чуттєвий досвід; аналізувати емоційний стан персонажів творів зарубіжної літератури, їхні вчинки з метою моделювання власної поведінки та формування базових морально-етичних норм, демонструючи толерантність; порівнювати образи та ситуації, відображені в тексті, і робити відповідні висновки [39]. Що в свою чергу на нашу думку, виховує толерантність і вміння робити власні висновки на основі прочитаного.

На уроках зарубіжної літератури відповідно до цього підходу учень не лише опановує зміст творів, але й формує емоційно-ціннісні компетентності, критичне мислення та здатність до рефлексії.

На уроці зарубіжної літератури, організованому за принципами особистісно орієнтованого навчання, суттєво змінюються його функції та форми організації. У такому разі урок спрямовується не лише на передачу знань і перевірку їх засвоєння, а передусім на виявлення досвіду учнів, їхнього ставлення до змісту навчального матеріалу, запропонованого вчителем [43].

Ми вважаємо, що важливо не просто передавати знання, а залучати учнів до активного осмислення матеріалу через власний досвід і ставлення до прочитаного.

І. Бех слушно зазначає: «на уроці мають бути створені позитивний настрій, відповідна мотивація, ситуація успіху, взаємопідтримка, перевага діалогічної форми спілкування, індивідуальної, парної та групової роботи» [3, с. 24]. На нашу думку, створення позитивної атмосфери на уроці є основою успішного навчання. Коли учні відчують підтримку, мають можливість спілкуватися у формі діалогу та працювати в групах, вони розкривають свій потенціал і навчаються із задоволенням.

Учні активно залучаються до організації власної навчальної діяльності, беруть участь у плануванні уроку, обирають рівень засвоєння матеріалу, способи його фіксації, варіанти завдань і способи оцінювання результатів. Водночас вчитель повідомляє ключові запитання та завдання, за якими буде оцінюватися рівень знань, умінь і навичок учнів [45].

Ми погоджуємося, що залучення школярів до планування уроку сприяє розвитку їхньої самостійності та відповідальності. Що робить навчальний процес гнучким, мотивуючим і спрямованим на реальне розуміння, а не механічне запам'ятовування.

Обов'язковим елементом уроку є рефлексія учня над власною діяльністю – оцінка доцільності обраного напрямку вирішення завдань, методів і форм роботи, а також результатів досягнення навчальних цілей.

На основі цього впевнені, що ефективність уроку зарубіжної літератури визначається не лише добором змісту, а передусім організацією діяльності учнів. Важливо, щоб навчання відбувалося у динамічному форматі, який чергує різні види активності і стимулює як інтелектуальну, так і емоційну залученість школярів. Що в свою чергу дасть змогу кожному учневі проявити власний досвід та висловити думку.

Особливе значення в цьому підході мають інтерактивні технології. Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної

діяльності учнів, яка спрямована на створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває власну успішність і інтелектуальні можливості [19, с. 111]. Це процес співнавчання, де вчитель та учень є рівноправними суб'єктами освітнього процесу, усвідомлюють свої дії, рефлексують щодо того, що знають, уміють та виконують, і взаємодіють у процесі навчання.

Розглянемо діяльнісний підхід, який орієнтує урок на активну взаємодію учня з художнім текстом та однокласниками. Тексти творів зарубіжних письменників зазвичай вивчаються у перекладах, тому основою їх аналізу стає компаративістика, що дозволяє поєднувати вивчення літератури з розумінням світового культурно-історичного процесу [58]. Отже, стверджуємо що діяльнісний підхід робить урок більш динамічним і цікавим, адже учні не просто слухають, а взаємодіють із текстом і між собою. Ми вважаємо, що такий формат допомагає краще зрозуміти зміст творів і бачити їх у ширшому культурному контексті.

Використання компаративного аналізу на уроках зарубіжної літератури підвищує якість літературної освіти, сприяє розвитку загальнокультурного рівня учнів, формуванню у них стійких уявлень про різноманіття світу та вихованню толерантності. Саме в цьому полягає значення компаративістського підходу [32]. На нашу думку, порівнюючи твори різних народів, діти вчаться сприймати культуру як частину єдиного світу.

Компаративний аналіз базується на зіставленні творів однієї художньої системи, стилю або жанру. Порівняння може стосуватися композиції, сюжету, теми, характерів, дій та мотивів поведінки героїв, що дозволяє виявляти спільні літературні явища. Водночас цікаво аналізувати не лише подібності, а й відмінності та розбіжності між творами, що поглиблює розуміння їх художньої цінності.

Використання інтерактивних технологій навчання значно розширює можливості компаративістики, адже сприяє глибшому розумінню літературних творів через їх порівняння з інтерпретаціями в інших видах мистецтва, а табл.

1.1 узагальнює основні умови, що забезпечують ефективність такого аналізу та розвиток критичного мислення учнів [25].

Таблиця 1.1

**Психолого-педагогічні та методичні умови проведення уроків
компаративного аналізу (за методикою О. Куцевол)**

Умови	Характеристика
Достатній рівень усвідомлення теми та ідеї твору	Учні повинні чітко розуміти тему та основну ідею твору, що створює базу для порівняльного аналізу літературних явищ різних національних традицій.
Встановлення зв'язку нового матеріалу з раніше вивченим	Нові твори та теми слід пов'язувати з уже опанованими знаннями, щоб забезпечити цілісне сприйняття матеріалу.
Активне залучення прийомів мислення учнів	Використовуються аналіз, синтез, порівняння, узагальнення для формування критичного і творчого мислення.
Спрямування на розв'язання проблемних завдань	Учні працюють над проблемними питаннями, що стимулює розвиток аналітичних та творчих навичок.
Систематичне порівняння художніх явищ різнонаціональної літератури	Порівняння має бути регулярним і комплексним, а не обмежуватися окремими творами чи епізодами.
Урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів	Планування уроку враховує рівень пізнавальної діяльності та індивідуальні особливості читацького сприйняття кожного учня.

Застосування даного підходу передбачає використання найефективніших прийомів, таких як створення проблемних ситуацій або проблемних питань, реалізація проєктної діяльності на уроці або під час його підготовки, творче та коментоване читання, проведення евристичних бесід, навчально-рольових ігор та дискусій [59]. Ми вважаємо, що проблемні питання, творчі завдання та рольові ігри стимулюють мислення учнів, розвивають уяву й формують уміння самостійно шукати відповіді.

Особливу ефективність демонструє порівняння перекладів твору різними авторами, що дозволяє знайомитися з різними образами, створеними письменниками [56]. Такий прийом є надзвичайно актуальним під час роботи з так званими «вічними образами» та «вічними темами». Яскравим прикладом використання компаративного аналізу відповідно до типології є виявлення типологічних сходжень різнонаціональних літературних явищ на рівні їх походження [26]. На нашу думку, порівняння різних перекладів є дуже цінним

прийомом, бо допомагає побачити, як змінюється сприйняття твору залежно від інтерпретації перекладача. Це вчить учнів уважніше ставитися до художнього слова та глибше розуміти ідеї, закладені автором.

Згідно з цим, підходи до уроків зарубіжної літератури у контексті концепції НУШ спрямовані на формування компетентного, емоційно чутливого та культурно освіченого учня, здатного до міжкультурного діалогу й творчої самореалізації. Компетентнісний, особистісно орієнтований та діяльнісний підходи забезпечують цілісність освітнього процесу, поєднуючи когнітивний, емоційно-ціннісний і діяльнісний компоненти, а використання компаративного аналізу та інтерактивних технологій дозволяє зробити уроки більш глибокими, змістовними й наближеними до сучасних освітніх і культурних вимог.

1.2. Традиційні та інноваційні технології на уроках зарубіжної літератури

У сучасній системі шкільної освіти України спостерігається інтеграція традиційних та інноваційних технологій навчання, що забезпечує комплексний підхід до формування освітньої компетентності учнів. Традиційні технології на уроці зарубіжної літератури (творче читання, евристична бесіда, дослідницький і репродуктивний методи) передбачають індивідуальне читання твору, виразне читання, словникову роботу, дослідницькі завдання, організацію обговорень у формі бесіди та проведення диспутів, під час яких учні обмінюються думками щодо ключових проблем і тем літературних творів.

Застосування традиційних технологій дозволяє учням глибше засвоювати матеріал, розвивати логічне мислення та формувати базові навички аналізу літературних текстів. Водночас ці методи сприяють розумінню емоційного та соціального контексту творів, розвитку читацької культури та вмінню зіставляти події та характери персонажів [50]. Тож ми погоджуємося що традиційні методи навчання залишаються важливими, адже вони допомагають учням упорядковувати знання, розвивати логіку та аналітичне мислення.

Упевнені, що саме завдяки цим методам і прийомам учні навчаються уважно читати, розуміти зміст твору та бачити його емоційний підтекст.

До традиційних технологій навчання на уроках зарубіжної літератури належать пояснювально-ілюстративний метод, бесіда, коментоване читання, диспут, робота з текстом і конспектування тощо. Вони забезпечують системність викладу матеріалу, формують уміння сприймати, аналізувати та узагальнювати зміст художнього твору. Наприклад, пояснювально-ілюстративний метод сприяє осмисленню авторського задуму й історико-культурного контексту, коментоване читання допомагає глибше розкрити зміст і художні особливості тексту, а диспут чи бесіда формують уміння аргументувати власну позицію та порівнювати світоглядні цінності героїв [52]. На нашу думку, традиційні технології забезпечують послідовність і системність у навчанні, дозволяють учням саме поступово оволодівати вмінням аналізувати художній текст.

Проте традиційні підходи мають низку обмежень. Вони переважно орієнтовані на запам'ятовування та відтворення інформації, що не завжди стимулює розвиток творчого та критичного мислення учнів. Крім того, такі методи недостатньо враховують індивідуальні особливості учнів, їх стиль навчання та рівень мотивації, через що частина учнів може залишатися пасивною під час уроку [53]. Зазначимо, що традиційні методи не завжди стимулюють творчість і ініціативу школярів. Тому ми вважаємо, що без оновлення підходу навчання може залишатися одноманітним і недостатньо враховувати індивідуальні потреби учнів.

У свою чергу інноваційні технології – це цілеспрямовані, систематичні й послідовні впровадження у практику педагогічної діяльності оригінальних, новаторських способів і прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний освітній процес від визначення його мети до очікуваних результатів [22]. Інноваційні технології, навпаки, орієнтовані на розвиток сучасного мислення, творчості та практичних умінь. Ми переконані, що саме вони

дозволяють зробити навчання більш гнучким, цікавим і ефективним, поєднуючи класичний формат навчання з новими підходами до освіти.

Як визначає Т. Шарова, застосування інноваційних технологій на уроках зарубіжної літератури сприяє підвищенню загальнокультурного рівня школярів та стимулює їх інтерес до активної навчальної діяльності [62]. Використання мультимедійних презентацій допомагає відтворити для розуміння складні художні образи й концепції, що забезпечує доступність та привабливість навчального процесу [13]. На нашу думку, формат мультимедіа допомагає учням підтримувати інтерес до літератури.

Інноваційні технології навчання на уроках зарубіжної літератури охоплюють широкий спектр сучасних цифрових і творчих форм, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності учнів. Серед них виокремлюються літературні пазли, що розвивають логічне мислення та увагу; інтерактивні вправи на платформі LearningApps, що дозволяють закріплювати знання в ігровій формі; хмари слів, які візуалізують ключові поняття теми; інтерактивні плакати, що поєднують текст, відео й графіку; а також скрайбінг, де пояснення супроводжується створенням схематичних малюнків [52]. На нашу думку, сучасні цифрові інструменти на кшталт інтерактивних вправ, плакатів чи скрайбінгу урізноманітнюють навчання та стимулюють активність учнів. Вони сприяють кращому засвоєнню матеріалу через гру, візуалізацію та творчість.

Досить часто вчителі залучають учнів до творчих проєктів на основі літературних текстів, наприклад створення буктрейлерів або постановка невеликих вистав [41]. Ми переконані, що дані творчі проєкти, допомагають школярам глибше зануритися в зміст творів і проявити власне бачення літератури.

Подібні методи дають можливість учням детальніше ознайомитись зі змістом твору, а також зануритися в культурно-історичний контекст [15] (табл. 1.2).

Приклади нестандартних уроків зарубіжної літератури

Вид уроку	Характеристика	Приклад використання
Тематичні уроки	Побудовані навколо певної теми чи ідеї; дають змогу глибше зануритися в проблематику твору.	Соціальна критика в романах Ч. Діккенса – аналіз соціальних проблем у творах.
Уроки-дослідження	Спрямовані на самостійний пошук інформації, аналіз та формування власних висновків.	Вивчення історичного контексту роману В. Скотта «Айвенго», біографії автора.
Рольові ігри	Учні відтворюють ролі персонажів, що сприяє глибшому розумінню мотивів героїв.	Інсценізація байок Езопа для розуміння дій і вибору персонажів.
Уроки-проекти	Передбачають довгострокову роботу над творчими або дослідницькими завданнями.	Створення презентацій, відео чи есе за п'єсою Г. Ібсена «Ляльковий дім».
Дебати та дискусії	Розвивають критичне мислення, аргументацію й уміння вести діалог.	Обговорення проблеми влади грошей у повісті «Гобсек» О. де Бальзака.

Нестандартні уроки зарубіжної літератури роблять навчання цікавішим і глибшим, бо допомагають учням осмислювати текст, його ідеї, культурний та історичний контекст. Такі методи розвивають творче й критичне мислення, емоційне сприйняття та вміння висловлювати власну позицію.

М. Жалдак наголошує, що впровадження інноваційних технологій у навчальний процес потребує уважного врахування психологічних особливостей учнів [20]. Дослідник підкреслює, що використання новітніх методик має спиратися на сучасні психологічні принципи, серед яких – орієнтація на індивідуальні потреби учнів, рівень їхнього розвитку, а також емоційний і когнітивний стан.

Врахування індивідуального стилю навчання й мотиваційних чинників робить процес використання нових технологій комфортнішим для учнів, тому що дає змогу адаптувати зміст уроку до їхніх потреб, створює сприятливе емоційне середовище і активізує їхнє залучення у навчання. Наприклад: віртуальна лабораторія дозволяє візуалізувати складні літературознавчі поняття – образи, символи, сюжетні зв'язки, а комп'ютерне навчання через інтерактивні завдання дає можливість учням працювати у власному темпі та одразу

отримувати зворотний зв'язок [16]. Тож вважаємо, що врахування індивідуальних особливостей учнів робить уроки більш ефективними та цікавими, а також надають можливість навчатися у власному темпі та бачити результат одразу, що підвищує мотивацію й впевненість школярів.

Водночас вчителі повинні ретельно планувати обсяг навчального матеріалу, щоб запобігти перевантаження учнів. Важливим є й постійний зворотний зв'язок, який зміцнює їхню мотивацію до навчання [20, с. 29]. На нашу думку, системне планування матеріалу є ключовим, адже надмірне навантаження може знизити інтерес до предмету. Постійний зворотний зв'язок від вчителя допомагає учням відчувати підтримку й рухатися вперед.

Інноваційні методи сприяють розвитку емоційного інтелекту, оскільки залучають учнів до активної, творчої діяльності. Наприклад, виконуючи проєктні завдання, школярі розподіляють ролі, навчаються співпраці та відповідальності; ігрові технології (рольові ігри, драматизації чи квести) розвивають емпатію, вміння реагувати на різні ситуації. Такі форми роботи створюють позитивний психологічний клімат, допомагають кожному учневі відчувати власну значущість і знайти можливість для самовираження [30]. Ми переконані, що інноваційні методи не лише роблять уроки цікавішими, а й допомагають виховувати емоційно зрілу особистість. Адже такі форми роботи вчать співпраці, розвивають емпатію й сприяють створенню позитивного психологічного клімату в класі.

Ефективність комп'ютерного навчання полягає у збереженні балансу між живим спілкуванням і використанням технологічних засобів, що водночас сприяє розвитку комунікативних навичок і емоційного інтелекту.

Інформаційні ресурси на уроках зарубіжної літератури виступають дієвим інструментом у формуванні креативного мислення учнів. Їх застосування стимулює активну участь учнів на уроці, розвиває здатність до творчості та вдосконалює аналітичні навички.

Можна навести конкретні приклади: кейс освітніх інтернет-ресурсів – створення інтерактивних плакатів за допомогою сервісів ThingLink та Genial.ly;

розробка мультимедійних вправ на платформах LearningApps.org, Wordwall; візуалізація інформації через хмари тегів Wordscloud, WordArt; створення інтерактивних робочих аркушів у сервісі Wizer.me; онлайн-тестування за допомогою Google Forms [32]. До вже згаданих ресурсів можна додати такі сучасні платформи, як Canva for Education, Padlet, Nearpod та Kahoot. Вони дозволяють створювати інтерактивні презентації, візуальні карти, вікторини та опитування, що підвищують зацікавлення учнів.

Наприклад, за допомогою сервісу Genially вчитель може створити інтерактивний плакат або презентацію, де учні, натискаючи на елементи зображення, відкривають біографію автора та необхідні цитати. Сервіс ThingLink дозволяє створити інтерактивну карту або зображення-ілюстрацію, де кожна «гаряча точка» містить довідкову інформацію про персонажів або історичний контекст твору.

Наприклад, під час уроку у 6 класі на тему «Героїзм у поемі Гомера “Одіссея”», вчитель може запропонувати учням створити в Genially інтерактивну карту подорожей Одіссея. Кожна «гаряча точка» на карті відкриватиме короткий опис певної пригоди, уривок із поеми або ілюстрацію, що допомагає школярам краще усвідомити сюжет і характер героя.

Поєднання цифрових можливостей із традиційними методами навчання є надзвичайно актуальним і становить вагомий чинник сучасної освіти. Це забезпечує комплексний розвиток особистості здобувача освіти.

Wordwall дає можливість швидко створювати оригінальні навчальні матеріали. Це сервіс, орієнтований на створення інтерактивних вправ, які можна запускати з будь-якого пристрою: комп'ютера, планшета, смартфона чи інтерактивної дошки. Завдання можна використовувати як під час роботи з вчителем, так і для самостійного опрацювання. Крім того, ресурс дозволяє завантажувати матеріали у форматі PDF для друку. Вправи створюються за готовими шаблонами – вікторини, кросворди, анаграми [23]. На уроці у 5 класі з теми «Міфи Давньої Греції», на нашу думку ефективно використати платформу Wordwall для створення вікторини «Хто це?». Учні відгадують

героїв за описом їхніх подвигів або за ілюстрацією, що сприяє закріпленню знань у формі гри та підтримує інтерес до міфології.

Ще один зручний ресурс це LearningApps.org, який виконує роль конструктора інтерактивних завдань із різних навчальних дисциплін. Цей сервіс забезпечує можливість закріплення знань в ігровій формі [42].

На платформі можна створювати вправи на кшталт «Упізнай героя за описом», «Класифікація», «Числова пряма», «Заповни пропуски», «Фрагменти зображення», «Вільна текстова відповідь». Для 7 класу під час вивчення теми «Прометей як символ людяності та самопожертви» можна використати LearningApps.org, де вчитель створює вправи типу «Упізнай героя за цитатою» або «З'єднай риси характеру з персонажем».

Серед сучасних технологій навчання, ефективність яких підтверджена практикою, можна виділити – особистісно-орієнтовані, інтеграційні, колективної взаємодії, інформаційні, дистанційні, творчо-креативні, модульно-розвивальні та інші. Саме вони стають основою для продуктивної дидактико-методичної, психологічної та комунікативної співпраці між вчителем та учнями, сприяють формуванню ключових освітніх компетенцій. Центральне місце в них посідає особистість учня, яка виступає не інструментом досягнення мети, а головним суб'єктом навчання [40]. Тому ми погоджуємось, що сучасні технології створюють умови для розвитку особистості учня, підвищують мотивацію та сприяють формуванню ключових компетентностей.

Сучасні цифрові засоби, зокрема технології віртуальної реальності, дозволяють учням занурюватися в навчальний матеріал, створюючи ефект присутності. Водночас застосування онлайн-тестування сприяє розвитку аналітичних умінь, забезпечує моніторинг успішності та допомагає формувати динаміку «освітньої естафети» [42]. Наприклад, під час уроку у 8 класі з теми «Міфи Давньої Греції» вчитель може використати VR-тур до руїн Кносського палацу або на Олімп, щоб учні відчули атмосферу античного світу й уявили, де жили та діяли герої міфів. Після перегляду школярі проходять онлайн-тест у Google Forms для перевірки розуміння сюжету та символіки обраних міфів.

Ми вважаємо за доцільне звернути увагу на інтерактивні платформи та веб-ресурси, що дозволяють проводити віртуальні екскурсії до місць, пов'язаних із подіями літературних творів; форуми для їх обговорення; спеціалізовані ресурси для аналізу текстів. Усе це робить навчальний процес більш продуктивним і відкриває можливості для впровадження моделі «перевернутого класу».

Важливу роль відіграє й проєктна діяльність. Учні можуть створювати власні проєкти, писати розповіді - технологія сторітелінг, проводити оригінальний аналіз або пропонувати сучасні варіанти інтерпретації літературних текстів. Сучасні платформи, такі як Google Arts & Culture, ClassVR, Nearpod VR, дозволяють проводити віртуальні екскурсії до музеїв, пов'язаних із життям письменників або подіями творів. Наприклад, у 9 класі на уроці з теми «Гомер. Поема Одиссея» можна організувати віртуальну подорож до давньогрецького міста Ітаки. Учні слухають уривки з поеми та обговорюють, як античний простір і міфологічний контекст впливають на настрій і проблематику твору.

Не менш результативними є інтерактивні ігри, вікторини, кросенси, фотоколажі тощо, побудовані на основі художніх творів. Рольові ігри, драматизація, написання сценаріїв допомагають учням краще осмислити характери та події, формують вміння працювати в команді.

Саме тому застосування інноваційних технологій робить урок зарубіжної літератури більш динамічним та емоційно насиченим, сприяє розвитку креативного мислення, аналітичних здібностей і дає учням простір для самовираження [16].

Тож в рамках нашого дослідження підкреслимо, що поєднання традиційних та інноваційних технологій на уроку зарубіжної літератури створює умови для формування цілісної освітньої компетентності учнів. Традиційні методи забезпечують засвоєння змісту творів, розвиток логічного мислення та читацької культури, тоді як інноваційні підходи стимулюють активність, творчість і критичне осмислення літератури.

Використання інтерактивних ресурсів, мультимедійних засобів, проєктної та ігрової діяльності дозволяє враховувати індивідуальні особливості школярів, підвищувати їхню мотивацію та залучати до співтворчості з учителем. Саме така інтеграція сприяє розвитку особистості, формуванню комунікативних, аналітичних та соціальних навичок, що відповідає вимогам сучасної освіти.

Висновки до першого розділу

Студіювання науково-методичної літератури, що встановлює теоретичні засади сучасного уроку зарубіжної літератури, свідчить, що ефективність освітнього процесу забезпечується поєднанням особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів у межах концепції «Нова українська школа». Така модель дозволяє засвоювати зміст художніх творів і формувати критичне мислення, емоційно-ціннісні орієнтації, вміння вести міжкультурний діалог і прагнення до самореалізації.

Важливе значення має інтеграція традиційних методів (дискусії, аналізу, бесіди) з інноваційними технологіями (проєктна діяльність, мультимедійні засоби, інтерактивні ресурси, рольові ігри), що сприяє підвищенню мотивації учнів і забезпечує індивідуалізацію навчання. Використання компаративного аналізу та цифрових інструментів надає урокам багатовимірності й наближає їх до реалій сучасного культурного середовища. Згідно з цим, сучасний урок зарубіжної літератури виступає не лише формою передачі знань, а простором для розвитку компетентної, творчої та духовно багатой особистості учня.

РОЗДІЛ 2

ТВОРИ АНТИЧНОСТІ ЯК ПІДҐРУНТЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

2.1. Особливості літератури античності: теоретико-історичний опис

Антична література займає фундаментальне місце в історії світової культури й цивілізації. Складно знайти таку сферу науки чи мистецтва, політики та філософії, побуту, виробництва, медицини чи природознавства, в якій давні греки та римляни не стали б піонерами. Література античності продовжує залишатися предметом активного наукового інтересу сучасних дослідників, які аналізують її з різних аспектів – від поетики до культурної рецепції.

Так, Едит Голл, відома британська дослідниця, зосереджує увагу на грецькій трагедії, її сценічній традиції та впливі античного театру на формування європейської культури. Вона також вивчає питання сприйняття класики суспільством і розробляє підходи до популяризації античних текстів у сучасній освіті [63].

Своєю чергою, Грегорі Нейгі, американський вчений і директор Центру елліністичних студій Гарвардського університету, є провідним дослідником гомеричних поем. Його праці присвячені аналізу усної поетичної традиції, проблемам авторства, походження та становлення писемного тексту, зокрема у контексті так званого «Homeric Question» [64].

Серед українських науковців варто відзначити О. Черевченко, яка працює над темою «Античні та біблійні сюжети у світовій літературі» [9]. Її дослідження спрямовані на вивчення впливу античних образів і мотивів на подальший розвиток європейської літератури, саме на їх відображення у творах Середньовіччя, Відродження та Нового часу.

Культура античності сформувалася на основі міфологічного світогляду, який був для еллінів і римлян невичерпним джерелом матеріальних і духовних

цінностей. Майже всі види мистецтва – література, скульптура, архітектура – спиралися на переосмислення міфологічних сюжетів, образів і мотивів. Давньогрецька міфологія протягом багатьох століть залишалася тим підґрунтям, яке наповнювало літературу особливою наївністю, чистотою й поетичністю [2]. Тому міф ставав фундаментом для всіх мистецтв античності, надаючи їм символічну глибину й універсальний зміст.

Антична література здійснила колосальний вплив на подальший розвиток європейської словесності. Більшість жанрів, тем, сюжетів і художніх засобів сучасної літератури мають своє коріння саме в античності. Від неї походять і назви провідних жанрів – епос, драма, лірика, мім, трагедія, комедія та багато інших.

Термін «античний» у перекладі з латини означає «давній» і позначає явища, що виникли приблизно в межах IX–VIII ст. до н.е. і тривали до V ст. до н.е. Сьогодні під поняттям античність розуміють історію, матеріальну й духовну культуру, а також літературну спадщину Давньої Греції та Давнього Риму [33]. Саме ці цивілізації подарували людству численні відкриття й винаходи, сформували наукові терміни та поняття, без яких важко уявити сучасний світ, а саме – академія, ліцей, школа, демократія, тиранія, олігархія, імперія, культура, поезія, музика, епос, сцена, комедія, оркестр, діалектика, філософія, космос, логіка тощо [4]. Тож античність є не лише історичним періодом, а й джерело ключових жанрів, понять і форм, які продовжують жити в сучасній культурі.

У свою чергу, поняття антична література – це творчість стародавніх греків і римлян, що зародилася й розвивалася в басейні Середземного моря, охоплюючи Балканський та Апеннінський півострови, а також прилеглі острови й узбережжя [2]. Її письмові пам'ятки створювалися діалектами грецької мови та латинню й належать до I тисячоліття до н.е., а також початку I тисячоліття н.е. Тож розуміємо античну літературу як широку, різноманітну спадщину, яка сформувалася в конкретному географічному і мовному просторі та заклала підвалини для розвитку європейської літературної традиції.

Узагальнено етапи розвитку літератури античності показано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Етапи розвитку античної літератури

Етап	Хронологічні межі	Основні риси та досягнення	Представники
Архаїка	VIII–VII ст. до н.е.	Усна народна творчість, зародження письмової традиції, поява героїчного епосу	Гомер, Гесіод
Класика	VII–IV ст. до н.е.	Розквіт лірики, становлення трагедії та комедії, формування демократичного світогляду	Есхіл, Софокл, Евріпід, Аристофан
Еллінізм	III ст. до н.е. – I ст. до н.е.	Розвиток нових жанрів, поява прозового роману, зміна культурних центрів	Каллімах, Апполоній Родоський, Теоокріт
Римська література республіканського періоду	III–I ст. до н.е.	Формування національної латинської літератури, активний розвиток риторики та драматургії	Плавт, Теренцій, Цицерон
«Золотий вік» та пізня античність	I ст. до н.е. – III ст. н.е.	Розквіт епосу, елегії, поезії, становлення латини як мови культури	Вергілій, Горацій, Овідій, Сенека
Кінець античності та перехід до середньовіччя	I ст. н.е.	Створення євангельських текстів, зміна світогляду, зародження християнської літератури	Євангелісти

Отже, антична література складається з двох національних традицій – давньогрецької та давньоримської, причому грецька література історично з'явилася раніше й значною мірою вплинула на становлення римської [24].

Античні мислителі й митці – Гомер, Гесіод, Езоп, Есхіл, Софокл, Аристофан, Платон, Федр, Плутарх, Вергілій, Горацій, Овідій та багато інших – у своїх творах порушували важливі соціально-політичні й морально-етичні проблеми. Вони закликали до поваги й гідного ставлення до людини, засуджували війни, насильство та жорстокість, поширювали ідеї гуманізму [61]. У їхніх текстах оспівуються найвищі прояви людського духу, такі як патріотизм, відданість ідеалам добра, прагнення до справедливості, любов, захоплення красою і цінування праці. Ці одвічні морально-етичні цінності, а

також ідеал гармонійної, фізично й духовно досконалої особистості надають античній літературі особливої актуальності й сьогодні.

Архаїчний період, що тривав до середини VII століття до н.е., став часом формування ранньої рабовласницької держави та розвитку усної народної творчості. У цей час активно розвивалася міфологія та епічна поезія, вершиною якої стали гомерівські поеми «Іліада» і «Одіссея» та дидактичний епос Гесіода [38]. Саме у цей час у Давній Греції тільки починала формуватися культура і з'являлися перші великі твори.

Міфологія була основою релігійних систем і художньої творчості, визначала світогляд, формувала уявлення про добро і зло та встановлювала правила поведінки. З часом окремі міфи об'єднувалися в цикли, створюючи цілісну міфологічну картину світу.

Для первісного міфу характерні риси синкретизму, тобто сприйняття світу як нероздільного цілого, символізму, що передбачає багатозначність образів, генетизму, який надає перевагу стародавньому над новим, тотемізму, що підкреслює спорідненість людей із тваринами та рослинами, анімізму як віри в душу й духів, фетишизму як віри в магічну силу предметів і магії, що передбачає вплив на світ за допомогою ритуалів та обрядів.

Виділяють кілька груп міфів, етіологічні пояснюють виникнення природних і культурних явищ. Космогонічні та астральні описують походження світу й небесних світил. Солярні й лунарні зосереджуються на образах сонця та місяця. Антропологічні присвячені появі людини, а міфи про близнюків зображають подвиги братів, які або протистоять одне одному, або діють разом [18].

У давньогрецькій міфології найдавнішими були хтонічні міфи, що відображали залежність людини від природи та її обожнення. Згодом з'явилися героїчні міфи, у яких герой, наділений надзвичайною силою або чарами, здійснюючи подвиги та ставав захисником людей. Серед них герої, що здобували для людства блага, наприклад Прометей, герої-деміурги, які самі

створювали природні й культурні об'єкти, як коваль Гефест, та герої-трикстери, наділені рисами хитруна й блазня, як Гермес і Діоніс [57].

Резюмуючи це стверджуємо, що спочатку люди вірили, що все залежить від природи – це були найдавніші міфи. Потім почали з'являтися історії про героїв, які допомагали людям і боролися зі злом.

На нашу думку, міф є надзвичайно важливим елементом у вивченні античної літератури, адже саме він формує основу світогляду давніх народів і відображає їхнє уявлення про світ, людину та божественне. Міф пояснює походження природних явищ чи моральних норм, та слугує ключем до розуміння художнього мислення античності.

У сучасному уроці зарубіжної літератури міф має особливе значення, адже він допомагає поєднати минуле й сучасність та розвиває уяву учнів. Використання міфів у рамках навчального матеріалу сприяє формуванню цілісного світогляду, розвитку критичного мислення й моральних орієнтирів.

Серед основних циклів грецьких міфів виокремлюють троянський, фіванський і про аргонавтів. У троянському циклі описано десятирічну війну греків із троянцями через викрадення Єлени Парисом, а також падіння Трої, що стало можливим завдяки плану Одиссея з дерев'яним конем. Фіванський цикл розповідає про заснування Фів Кадмом і трагічну долю царя Едіпа та його нащадків. Міфи про аргонавтів присвячені морській подорожі Ясона й команди корабля Арго до Колхіди по золоте руно [18].

Ці міфи стали основою для творів Гомера, Гесіода, Есхіла, Софокла й Еврипіда та вплинули на подальший розвиток грецької та римської літератури. Визначаємо що на початку класичної доби боги постають як піднесені й величні, то наприкінці цієї епохи митці наділяють їх людськими рисами, наближаючи до людини. Цю думку яскраво передав Геракліт у вислові, що люди є смертними богами, а боги безсмертними людьми.

У школі зазвичай вивчають космогонічні, теогонічні та героїчні міфи. Космогонічні розповідають, як виник світ, теогонічні про богів і їхні стосунки, а героїчні – про подвиги героїв, як Геракл чи Одиссей. На нашу думку саме ці

типи міфів обрані для шкільного курсу, що вони цікаві, зрозумілі дітям і показують вічні цінності – мужність, справедливість, любов і боротьбу добра зі злом.

Об'ємність і складність поетичної техніки гомерівського епосу свідчать про існування розвиненої догомерівської традиції, без якої ці шедеври не могли б виникнути. Античні джерела згадують імена давніх співців Орфея, Ліна, Мусея, Евмолпа, які змагалися з Гомером і залишилися в народній пам'яті мудрецькими та охоронцями мистецтва. Перші поетичні форми були пов'язані з релігійними обрядами та побутовими звичаями і згадуються у Гомера [14]. Гомер спирався на багату догомерівську традицію, без якої його поеми не могли б з'явитися.

Героїчний епос виник із культу героя – подвиги, смерть і поховання героїв сприймалися як події надзвичайної ваги. Пісні про них ставали традиційними й виконувалися як професійними рапсодами, так і непрофесійними співцями [54]. Тож епос виник із культу героїв і перетворився на спосіб зберігати пам'ять про подвиги.

Легендарний Гомер увійшов до світової літератури як творець «Іліади» й «Одіссеї», які зберігалися в усній формі близько трьох століть. Біографічні дані про нього відсутні, а суперечки щодо часу його життя тривають. Стародавні греки називали Гомера «божественним поетом», а Платон писав, що він «виховав усю Елладу». Тож визначаємо, що Гомер став символом поетичної мудрості, а його твори фундаментом світової літератури

Поширювалися поеми завдяки аедам, які виконували їх під акомпанемент ліри або кіфари. Згодом їхні місця зайняли рапсоди, що декламували твори на святах. Вважають, що остаточний запис «Іліади» та «Одіссеї» зробили у VI столітті до н.е. за наказом тирана Пісістрата [48].

«Іліада» відображає воєнно-героїчну тематику, а «Одіссея» протилежну – побутово-казкову. Обидві поеми насичені описами природи, побуту, звичаїв, географічних і астрономічних знань. Вважається, що твори є зібранням окремих пісень, унітарії захищали їхню цілісність [54]. Дані поеми показують два боки

людського життя – боротьбу й мир, силу й розум, і саме тому залишаються вічними.

Сюжети поем ґрунтуються на міфах про Троянську війну. Троя існувала на узбережжі Малої Азії ще з IV тисячоліття до н.е., а війна з ахейцями відбулася близько 1200 року до н.е., що підтвердили археологічні розкопки Генріха Шлімана [65]. Тому саме події Троянської війни поєднали історію й міф, ставши основою для створення великих епічних творів про героїзм і честь.

«Іліада» описує події лише п'ятдесяти одного дня війни, концентруючись на гніві Ахілла, його відмові від бою та поверненні на поле битви, щоб помститися за смерть Патрокла. Кульмінацією є двобій Ахілла і Гектора, який завершується загибеллю троянського героя та його урочистим похованням.

А поема «Одіссея» створена пізніше і складається з трьох сюжетних ліній – пошуків Телемаха, мандрів Одіссея та історії залицяння женихів до Пенелопи. Події пригод Одіссея викладено ретроспективно. У поемі описано його поневіряння серед циклопів, лестригонів, перебування на острові Кірки, подорож до Аїда, зустріч із сиренами, Сциллою і Харибдою. Розв'язка настає, коли Одіссей, переодягнувшись жебраком, змагається з женихами й знищує їх, відновлюючи порядок у своєму домі.

Герої обох поем є уособленням найкращих рис народу. Ахілл символізує військову доблесть, Одіссей – розум і практичність, Гектор – патріотизм і любов до родини, Агамемнон – мудрість воєначальника, Андромаха – жіночність і вірність. Разом із тим вони не позбавлені вад, що надає образам глибокого психологізму [15]. Тож основою поем стали стародавні легенди, що мають реальні історичні корені.

Гомерівський епос вирізняється монументальністю, об'єктивністю, традиційністю і героїзмом. Особливістю його стилю є двоплановість, що поєднує світ людей і богів. Боги зображені подібними до людей, здатними відчувати й втручатися в людські справи. Текст сповнений порівнянь, епітетів, описів і повторів, що уповільнюють дію і створюють відчуття урочистого епічного простору.

Поеми написано гекзаметром, шестистопним дактилем без рими, що створює мелодійність і величний ритм. Гомер постає не лише як поет, а й як мислитель і мораліст, для якого головною цінністю є любов до батьківщини. Він прославляє подвиг, вірність і людську красу, роблячи «Іліаду» і «Одіссею» вічними пам'ятками гуманізму [54]. Він показав власних героїв не як бездоганних, а з власними вадами, через що їхні образи залишаються близькими й зрозумілими.

Дидактичний епос представлений Гесіодом, автором «Теогонії» та «Робіт і днів». У першому творі подано генеалогію богів і опис створення світу, у другому – практичні поради для землеробів, моральні роздуми і притчі. Гесіод вперше в літературі змальовує трудову людину, її проблеми й прагнення, розповідає про п'ять поколінь людей від золотого до залізного віку. Його твори стали джерелом багатьох крилатих висловів і вплинули на Вергілія, який створив свої «Буколіки» та «Георгіки» [48]. Тому стверджуємо, що Гесіод наблизив літературу до реального життя, зробивши головним героєм не героя-воїна, а звичайну людину.

Архаїчний період давньогрецької літератури став часом формування системи міфів, створення героїчного, родинно-побутового, генеалогічного та дидактичного епосів, а також зародження ліричної поезії, яка надала новий, більш особистісний вимір античній словесності.

У VII–VI століттях до н.е. в Іонійській Греції та на Балканах поширюються нові порядки – спершу тиранія, а згодом полісна демократія. Правителі починають підтримувати митців, запрошуючи поетів і музикантів до своїх дворів, що створює сприятливі умови для розвитку нових жанрів [31].

Епос поступово відходить у минуле, адже він уже не може передати багатство людських почуттів, тому на перший план виходить лірика – пісенна поезія, яка виконується під ліру, кіфару або флейту.

На нашу думку, епос має особливе значення для сучасного уроку зарубіжної літератури, оскільки він формує у школярів цілісне уявлення про світогляд і духовні цінності античної цивілізації. Завдяки епосу учні

розвивають уміння мислити аналітично, сприймати текст у його культурному та історичному контексті, усвідомлювати взаємозв'язок між минулим і сучасністю. Такі твори сприяють формуванню моральних ідеалів та здатності до глибокого емоційного сприйняття літератури.

Лірична поезія стає засобом особистісного самовираження й зберігає зв'язок із народним фольклором. Залежно від способу виконання виділяли декламаційну лірику та пісенну, або мелос. Серед жанрів лірики сформувалися елегія, ямб і меліка.

Елегія вирізнялася особливим розміром – елегійним двовіршем, що поєднував гекзаметр і пентаметр. Перші елегії були військовими піснями, пізніше з'явилися героїко-патріотичні, морально-філософські й любовні елегії.

Відомим елегіком був Тіртей, чиї патріотичні вірші піднімали бойовий дух спартанців у війні з Мессенією. Іншим визначним поетом цього жанру був Солон – афінський державний діяч, який викладав свої закони у віршованій формі, прагнучи зміцнити афінську державу та захистити свободу громадян [31]. Тому елегія стала способом не лише висловити почуття, а й впливати на суспільство, виховуючи громадянський дух.

Ямбічна лірика мала жартівливий і сатиричний характер. За переказами, її виникнення пов'язували з міфом про Деметру, яку служниця Ямба розвеселила дотепами. Найвідомішим ямбографом був Архілох, що оспівував мужність воїнів і водночас гостро висміював своїх ворогів. Ямб і елегія швидко стали засобом політичної боротьби демократії з аристократією [2]. Ямб і елегія стали зброєю слова – через них поети боролися за правду й висловлювали народні настрої.

Мелічна поезія поділялася на сольну і хорову. Центром сольної лірики був острів Лесбос, де творили Алкей, Сапфо й Анакреонт. Алкей створював складні ритмічні форми, оспівував любов, вино й політичні події. Сапфо, яку називали «десятою музою», ввела у поезію глибокий психологізм і пейзаж душі, створюючи любовні й весільні пісні, сповнені щирості й ніжності.

Анакреонт, мандрівний поет із Теоса, прославився легкими піснями про кохання, гру й життєві радощі.

Хорова лірика була тісно пов'язана з громадськими обрядами та часто виконувалася на державні замовлення і поєднувала слово, музику й танець. Серед жанрів хорової меліки виділяють дифірамб на честь Діоніса, пеан на честь Аполлона й Артеміди, парфенії для Афіни, епінікії на честь переможців олімпійських ігор та енкомії, що ушляхетнювали видатних осіб [31]. Хорова поезія була колективною творчістю, що об'єднувала людей через мистецтво й релігійні традиції.

Найвідомішим хоровим ліриком був Піндар, чий твори відзначалися урочистістю, сміливими метафорами й високим стилем. До нас дійшли його гімни, дифірамби, енкомії та епінікії, що оспівували гармонійно розвинену особистість. Молодший сучасник Піндара, Вакхлід, створював дифірамби в баладному стилі, розробляючи окремі міфологічні епізоди. У його творчості дослідники вбачають перехід від хорової пісні до драматичного жанру, що підготував ґрунт для виникнення трагедії [14]. Тому саме їхня творчість стала перехідною ланкою від лірики до театру, адже саме з таких хорових пісень зародилася антична трагедія.

Давньогрецький театр став одним із ключових феноменів античної культури й досяг вершини розвитку у V столітті до нашої ери. Він був не лише мистецькою подією, а й важливим соціальним та політичним інститутом, а його поетичні тексти стали невід'ємною частиною літературної спадщини людства. Театральні вистави відбувалися на честь бога Діоніса під час свят і поєднували релігійний ритуал із суспільною дискусією. Саме з культових співів і дифірамбів поступово сформувалися два головні жанри – трагедія й комедія [2]. Тому вважаємо, що саме театр став способом осмислення життя, обговорення проблем і виховання громадян через мистецтво.

Архітектура давньогрецького театру вражала масштабами – театрон на схилах Акрополя міг умістити понад 15 тисяч глядачів. Хор займав центральне місце в оркестрі, коментував події та надавав їм філософського змісту. З часом

головна роль перейшла до акторів, яких спершу було один, потім двоє, а Софокл увів третього, що зробило драму більш динамічною [60]. Зі зміною ролі хору й появою акторів театр перетворився на справжню драму з глибоким змістом.

Трагедія розвивалася з міфологічних сюжетів і поступово стала ритуальним дійством та літературною формою осмислення громадянських, моральних і філософських проблем. Есхіл створив канон трагедії, Софокл надав їй психологічної глибини, а Еврипід зосередився на внутрішніх конфліктах людини та складних душевних переживаннях [14]. Центральним елементом трагедії був катарсис – духовне очищення глядача, яке стало літературним і естетичним ідеалом.

Паралельно з трагедією розвивалася комедія, що мала політичний і сатиричний характер. Вона висміювала суспільні вади, афінську демократію, відомих діячів і навіть богів. Майстром давньої аттичної комедії став Арістофан, чиї п'єси поєднували гостру політичну сатиру з карнавальною свободою, створюючи ефект критики, сміху та очищення [2]. Саме завдяки комедії греки навчилися дивитися на життя з гумором і критичністю.

Театр став свого роду школою громадянського виховання, та важливою літературною лабораторією, де формувалися жанрові канони, художні образи й естетичні ідеали, які вплинули на розвиток європейської літератури протягом наступних століть.

Вважаємо, що трагедія й комедія відіграють важливу роль у сучасному вивченні зарубіжної літератури, адже саме через ці жанри учні пізнають складність людських почуттів і моральних виборів. Трагедія спонукає до співпереживання та осмислення духовних цінностей, а комедія навчає критично ставитися до суспільних явищ і людських вад. Обидва жанри сприяють розвитку емоційного інтелекту й формуванню гуманістичного світогляду.

Елліністичний період став переломним етапом у розвитку античної культури та літератури. Він розпочався після занепаду грецького полісу у IV столітті до н.е. й був тісно пов'язаний із завоюваннями Александра

Македонського, який об'єднав під своєю владою величезні території від Єгипту й Малої Азії до Месопотамії та Індії. Його мета виходила за межі простої експансії, Александр прагнув створити нову єдину спільноту, де домінувала б грецька культура, мова і спосіб життя [49]. Цей період став часом культурного об'єднання, коли грецькі ідеї почали впливати на весь тодішній світ.

Після його раптової смерті у 323 році до н.е. імперія розпалася, однак культурний вплив еллінізму лише посилювався, поширюючись на завойовані землі та формуючи нові центри духовного життя – Александрія, Пергам, Антіохія. Афіни залишалися провідним осередком філософії, а грецька мова стала універсальною мовою науки та літератури, навіть перші Євангелія були написані нею [29]. Еллінізм став основою культурного об'єднання різних народів, а грецька мова – мовою науки та освіти.

Доба еллінізму відзначалася масштабною систематизацією знань. Виникла ціла плеяда александрійських учених, які збирали, коментували й упорядковували наукові й літературні здобутки попередників. Особливо значним культурним осередком стала Александрія, де Птолемеєм II заснував знамениту бібліотеку, що налічувала, за різними даними, від 50 до 700 тисяч сувоїв і стала найбільшим книгосховищем античного світу [61]. Саме там сформувалася школа поетів-александрійців, котрі створювали вишукану елітарну поезію для освіченого кола читачів, поєднуючи різні стилістичні тенденції та звертаючись до нових тем – емоційних переживань, побутових сцен, естетизації природи.

Література цієї доби втратила колишню громадянську патетику і політичну злободенність. Політичне красномовство, комедія та трагедія занепали, натомість розвинулися нові жанри – елегія, ідилія, байка, малий епос та роман. Вершиною нової аттичної комедії стала творчість Менандра, у чиїх п'єсах поєднувалися любовні інтриги, родинні конфлікти, розкриття характерів та філософська глибина. Його твори заклали основу європейської комедії й вплинули на Плавта, Теренція та пізніших драматургів [32]. Тож акцентуємо

увагу на тому що Менандр і його сучасники зробили літературу більш людською, зосередженою на внутрішньому світі людини.

Література еллінізму має важливе значення для сучасного уроку зарубіжної літератури, адже вона демонструє перехід від героїчних тем до особистісних переживань, відкриваючи учням новий вимір людських почуттів і внутрішнього світу. Її твори навчають цінувати інтелект, естетику, духовність і водночас показують, як антична культура вплинула на становлення європейської художньої традиції.

Александрійська поезія представлена Каллімахом, якого називають «батьком бібліографії» за створення систематизованого каталогу книг, а також Теокрітом – засновником жанру ідилії, що оспівувала простоту й гармонію пастушого життя. Особливе місце посідає творчість Аполлонія Родоського, автора епічної «Аргонавтики», де вперше любовний мотив було введено в героїчний епос [49]. У поезії цього часу з'являється ніжність і філософічність, вона стає ближчою до повсякденного життя.

Особливим явищем стала поява прозового грецького роману, у якому зображувалися не героїчні постаті, а звичайні люди з їхніми випробуваннями, пристрастями та стражданнями. Відомими зразками є твори Харитона, Лонга, Ахілла Татія та Геліодора.

Не менш важливими були історико-біографічні твори Плутарха. Його «Паралельні життєписи» стали не лише джерелом знань про античних діячів, а й моральним уроком для нащадків, вплинувши на європейську історіографію та драматургію, що цікаве навіть на трагедії Шекспіра.

Елліністична література поєднала космополітизм та індивідуалізм, надавши особистості центральне місце у художньому світі. Якщо класична доба була зорієнтована на піднесення, то еллінізм визначав естетику «прекрасного» і звертався до внутрішнього світу людини, її щоденних турбот і прагнень до гармонії.

Переходячи до наступного етапу розвитку античної словесності, слід зосередитися на римській літературі. Вона репрезентує гілку античної

культури, що сформувалася значно пізніше від грецької й почала активно розвиватися лише у III столітті до н.е., в період становлення Риму як республіки. Цей етап позначений засвоєнням грецьких зразків та одночасним формуванням оригінальних тем і жанрів, орієнтованих на проблематику державності, права й громадянського обов'язку.

Протягом кількох століть місто-держава розширювала свої володіння, підкорюючи Італію, Карфаген, Грецію, Єгипет, а згодом вела війни у Галлії, Германії та Іспанії. Після вбивства Юлія Цезаря й остаточної кризи республіканського ладу Рим перетворився на імперію, а першим імператором став Октавіан Август [2]. Як загадуємо з уроків історії встановлення влади Октавіана Августа стало початком могутності Риму та розквіту римської культури.

Розвиток римської літератури тривав майже тисячу років і охоплював кілька основних етапів – архаїчний, перший і другий періоди становлення писемної літератури, а також добу Імперії, яка тривала до падіння Західної Римської імперії у 476 році. Архаїчний період був перехідним від первісного ладу до рабовласницької республіки. Саме тоді закладалися основи самобутності римської культури, сформовані на базі фольклору й релігійних вірувань [34]. Саме в архаїчну добу заклалися основи римської культури, вона виросла з народних вірувань і традицій, поєднавши простоту з глибиною.

Рання римська релігія була позбавлена антропоморфізму, де боги мислилися як безликі духи, що охороняють родину, громаду й землю. Згодом під впливом етрусків і особливо греків римляни надали своїм богам людських рис і фактично перейняли грецький пантеон, змінивши лише імена – Зевс став Юпітером, Афродіта – Венерою, Гера – Юноною.

Важливу роль у світогляді римлян відігравав культ предків, героїв і домашніх духів – геніїв, пенатів і ларів. Римляни шанували також богів підземного царства – Манію, манів, а їхні свята і поминальні обряди формували особливий культ пам'яті.

Варто відзначити повагу до природних сил – дерев, гір, джерел, тварин. Особливо шанували Сільвана, Помону, Флору, а також вовка, з яким пов'язували легенду про вигодовування Ромула й Рема, засновників міста. Одним із найшанованіших богів був Янус – дволикий охоронець початку й завершення, воріт і дверей, символ часу і космічного порядку [34]. Їхні вірування показують, що для римлян природа була священною і невіддільною від життя людини.

Архаїчна доба відзначалася багатством фольклору – трудовими й переможними піснями, гімнами, заклинаннями, плачами за померлими. Ці жанри згодом стали основою для розвитку писемної літератури, яка виникає в середині III століття до нашої ери. Завоювання Південної Італії та Сицилії, де процвітали грецькі колонії, сприяло еллінізації Риму, що докорінно змінила його духовне життя. Разом із грецькими богами римляни перейняли архітектурні форми, літературні жанри й театральні традиції.

Саме тоді почали з'являтися перші переклади грецьких творів – Лівій Андронік переклав латинською мовою «Одіссею» Гомера, а Гней Невій створив римську національну драму, відому як претекста. Його комедії та епічна поема «Пунічна війна» мали великий успіх серед сучасників.

Серед важливих постатей цього часу був Марк Порцій Катон Старший – видатний письменник, державний діяч і захисник традиційної римської моралі. Він вважається засновником римської прози, а його твір «Початки» став першим значним історичним твором латинською мовою. Катон залишив і трактат «Про землеробство», що систематизував знання про аграрне життя римлян.

Важливе місце займала побутова комедія, яка походила від місцевих фольклорних сценок – сатур і ателан. З часом розвинулася письмова комедія, вершиною якої стали твори Плавта і Теренція. Плавт створив 21 комедію, побудовану на грецьких сюжетах, але наповнену римським колоритом і життєвим гумором [34]. Його персонажі кмітливі раби, сварливі старі, пихаті воїни й закохані юнаки стали типовими образами європейської комедії, що

вплинули на Мольєра, Шекспіра та Бомарше. Теренцій, навпаки, прагнув до психологічної глибини і моральної дидактики, зображуючи конфлікти у сім'ях і внутрішні переживання героїв.

У період громадянських воєн література набуває більшої соціальної та політичної спрямованості. З'являється трагедія з римським історичним сюжетом, так звана претекстата. Розвивається комедія тогата, дія якої розгортається у Римі, а героями стають прості громадяни – селяни, ремісники, крамарі.

У цей час формується гурток «неотериків», молодих аристократичних поетів, які віддавали перевагу малим вишуканим формам і орієнтувалися на грецьку елітарну поезію. Найяскравішим представником став Гай Валерій Катулл, чия творчість увібрала дух александрійської поезії та відзначалася щирістю й емоційною насиченістю. У його збірці, що складалася з трьох частин, особливе місце займали любовні вірші, присвячені Лесбії – жінці, яка надихала поета на створення однієї з перших у світовій літературі любовних автобіографій [14]. Вважаємо що поезія Катулла була щирою, особистою і відвертою, закладаючи основи європейської любовної лірики.

Література доби Августа знаменує «золотий вік» римської поезії та розкриває духовну атмосферу перехідного періоду від республіки до імперії. Кінець II та I століття до н.е. були позначені серією кризових подій повстаннями рабів, аграрними реформами братів Гракхів, союзницькою війною та громадянськими конфліктами, що завершилися диктатурою Юлія Цезаря і його вбивством.

На тлі цих подій до влади прийшов Октавіан, який після перемоги над Антонієм став першим римським імператором, отримав ім'я Август і запровадив принципат. Його політика була спрямована на відновлення «давнього благочестя», зміцнення сімейних цінностей і релігійних свят. Реставраційні заходи Августа торкалися навіть приватного життя римлян і знайшли відображення в мистецтві та літературі. Саме цей період створив умови для розквіту поетичної творчості, яка об'єднала прагнення до

монументальності та філософської глибини. Література епохи поділялася на офіційну, що підтримувала політику Августа, та опозиційну, яка намагалася дистанціюватися від державної ідеології.

Ми вважаємо, що римська література має велике значення для сучасного уроку зарубіжної літератури, оскільки вона формувала основи європейського мислення, моралі та художньої традиції. Її твори навчають розуміти ідеали громадянського обов'язку, честі, любові до батьківщини, а також поєднувати раціональність із почуттям краси. Вивчення римської спадщини допомагає учням усвідомити витоки правової, філософської й естетичної культури, що вплинули на розвиток усієї європейської цивілізації.

Довкола Мецената, близького соратника імператора, сформувався гурток поетів – Вергілій, Горацій, Варій, драматурги Меліс і Фунданій, які оспівували ідеали нової епохи. Поряд із ним існував гурток Мессали Корвіна, до якого належали Овідій, Тібулл, Секст Проперцій, Тит Лівій [51]. На відміну від гуртка Мецената, цей осередок не мав виразної політичної програми, а його автори частіше зверталися до особистої лірики й історичних тем.

Найвищим досягненням «віку Августа» стала творчість Публія Вергілія Марона, який поєднав у своїх творах естетику грецької традиції й нову римську ідеологію. Вергілій походив із Цізальпійської Галлії, здобув добру освіту, був знайомий із філософією епікурейців, що сформувало його тяжіння до спокою та втечі від політичних конфліктів у світ поезії.

Його перший твір збірка «Буколіки» це десять еклог, написаних під впливом Феокріта. У цих поезіях ідеалізується життя пастухів, оспівується гармонія природи й пошук душевного миру. У перших еклогах помітна політична алюзія – прославлення Октавіана як рятівника і благодійника. Водночас «Буколіки» не лише пропагандистський твір, а й новий тип лірики, що відкрив шлях до розвитку римської поетичної мови.

Другим твором Вергілія стала дидактична поема «Георгіки» чотирикнижжя про землеробство, садівництво, тваринництво й бджільництво. Поема була створена на замовлення Мецената й мала подвійне значення –

прославити політику відродження сільського господарства, яку проводив Август, і водночас показати моральну цінність праці на землі. У «Георгіках» поет підніс землеробство до рівня високої місії, порівнюючи працю хлібороба з подвигами воїна.

Вершиною творчості Вергілія і всього римського епосу стала поема «Енеїда», над якою поет працював десять років і яка була видана вже після його смерті. «Енеїда» є синтезом міфу та історії, національним римським епосом, що виконував важливу ідеологічну функцію визначення історичної місії Риму як володаря світу й прославляв Августа, який вів свій рід від Енея.

Композиція поеми нагадує Гомерові твори, перші шість книг описують мандри Енея і його втрати, друга половина присвячена війнам за італійські землі. Особливе місце займає історія кохання Енея й Дідони, що надає poemі трагічності.

«Енеїда» є вершиною римського класицизму, поєднує риси героїчного й дидактичного епосу, вирізняється чіткою композицією, динамікою подій і психологізмом. Вона стала підручником римської історії, текстом, який вчили напам'ять у школах, і надовго визначила канони європейського епосу. Вергілій утвердив ідею підпорядкування особистих інтересів громадянському обов'язку, виховав ціле покоління у дусі патріотизму й віри у велич Риму. Його твори справили величезний вплив на літературу Відродження та класицизму, надихаючи Петрарку, Тассо, Расіна, Вольтера та багатьох інших письменників.

Творчість Горація та Овідія завершує панораму «золотого віку» римської літератури, у якому поєдналися офіційна ідеологія принципату та індивідуалізм особистої лірики. Квінт Горацій Флакк – молодший сучасник Вергілія, основоположник римського класицизму. Народжений у Венузії, він здобув блискучу освіту в Римі й Афінах, вивчав грецьку поезію та філософію [51].

Юність поета була позначена службі у війську Брута, але поразка республіканців під Філіппами зруйнувала його ілюзії щодо свободи й привела до внутрішнього перелому. Повернувшись до Риму, Горацій розпочав літературну діяльність і невдовзі увійшов до гуртка Мецената, ставши одним із

головних співців Августового режиму. Попри лояльність до влади, поет зберігав внутрішню незалежність, іноді навіть уникаючи прямого наближення до імператора.

Його творчий доробок охоплює еподи, дві книги сатир, чотири книги од, ювілейний гімн і дві книги послань. «Еподи» демонструють вплив грецької ямбічної традиції й поєднують політичні, особисті та літературні теми. «Сатири», які сам автор називав «розмовами», містять автобіографічні та філософсько-моральні роздуми. Тут відстежується його головний принцип «задоволення малим», що перегукується з епікурейською філософією і проголошує втечу від міської метушні та пошук гармонії у простому житті [21].

Найвищим досягненням Горация є «Оди», у яких він створив римський аналог грецької лірики, оспівуючи Августа, доблесть предків, мудрість поміркованості й «золотої середини». У знаменитому «Пам'ятникові» поет проголошує безсмертя своєї поезії та її значення для майбутніх поколінь.

Пізні роботи «Послання» свідчать про заглиблення Горация у філософські роздуми й пошуки життєвої рівноваги. У трактаті «Про мистецтво поезії» він формулює принципи римського класицизму – єдність змісту й форми, поєднання користі та насолоди, виховну функцію літератури [51].

Опозиційний напрям літератури цього часу репрезентували поети елегії – Тібулл, Проперцій та, передусім, Публій Овідій Назон. Овідій, народжений поблизу Рима в заможній родині, отримав риторичну освіту, але залишив державну службу, обравши поетичний шлях. Його рання творчість вирізняється легкістю стилю та витонченим іронічним ставленням до любовної теми.

Три книги «Любовних елегій», присвячені загадковій Корінні, принесли поету популярність, а дидактична поема «Наука кохання» стала відвертою пародією на суворі шлюбні закони Августа, даючи поради закоханим у формі грайливого трактату. До цього циклу примикають твори «Засоби від кохання» та «Про косметику».

Поступово Овідій звертається до історичних і міфологічних сюжетів. У книзі «Героїди» він у формі листів-елегій дає голос міфологічним і реальним

героїням, розкриваючи їхні почуття й переживання з небаченою психологічною глибиною.

Найбільшими його творами стали «Фасти» – поетичний календар римських свят, та епічна поема «Метаморфози», що об'єднала понад 250 міфологічних історій у цілісну картину вічного руху й змін. Саме в «Метаморфозах» тема кохання, страждання й трансформації людини набула універсального звучання [21]. Цей твір показує, що все у світі постійно змінюється, але почуття й людська природа залишаються вічними.

Життя поета трагічно обірвалося засланням до далекого міста Томи на Чорному морі. Там Овідій створює «Скорботні елегії» та «Послання з Понту», сповнені ностальгії, туги й роздумів про долю митця. Його твори поєднують особистісну сповідь із високою художністю, і саме ця щирість робить їх актуальними й сьогодні [51]. Його пізня творчість дуже щира й емоційна, вона відкриває внутрішній світ поета й нагадує, що справжнє мистецтво народжується навіть у стражданні.

Творчість Горація та Овідія стала основою римської поетичної традиції, вплинула на європейське літературне мислення Відродження і класицизму, надихаючи Петрарку, Расіна, Буало, Шевченка й Франка. Їхні твори поєднують філософську глибину й естетичну досконалість, піднімають на вершину гуманістичні цінності й окреслюють універсальні теми любові, честі, морального вибору, завдяки чому залишаються живими у світовій культурі.

Отже, література «золотого віку» Риму утвердила ідеали гуманізму, гармонії й громадянського обов'язку, поєднуючи філософську глибину з естетичною досконалістю. Твори Вергілія, Горація й Овідія навчають розуміти моральні цінності, красу слова, духовність і сенс людського буття, формуючи у школярів повагу до класичної спадщини та універсальних ідеалів культури.

У пізній Античності римська література поступово переходила від класичних форм до нових, що стали основою для середньовічної культури. Після встановлення імперії творчість втратила свободу й оригінальність, а

література зосередилася на менших жанрах – епіграмах, сатирах, коротких творах [5].

Марціал у своїх епіграмах дотепно висміював пороки суспільства, показуючи життя без прикрас. Ювенал писав гострі сатири про аморальність і несправедливість Риму, закликаючи людей до совісті й честі. Петроній у «Сатириконі» створив сатиру на нову еліту, а Лукіан іронічно змальовував богів як звичайних людей, підкреслюючи лицемірство й безглуздість людських пристрастей [21].

Згодом література втратила глибину, перетворившись на перекази старих текстів. Проте праці пізніх авторів Боеція, Кассіодора, Ісидора Севільського – стали містком між античністю й Середньовіччям. Хоч римська література поступово занепадала, саме її ідеї, знання й художні традиції стали основою для подальшого розвитку європейської культури.

Наведена нами таблиця допомагає краще зрозуміти, у чому полягає зв'язок і відмінність між грецькою та римською літературою, а також показує, як саме антична спадщина вплинула на подальший розвиток європейської культури (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Порівняльна характеристика грецької та римської античної літератури

Ознака	Грецька література	Римська література
Час виникнення	IX–VIII ст. до н.е., сформувалася раніше й стала основою європейської культури	III ст. до н.е., розвивалася під впливом грецьких зразків, але згодом набула національної самобутності
Мовна основа	Грецькі діалекти – іонійський, аттичний, дорійський тощо	Латина, яка поступово стала мовою державної адміністрації, науки та культури
Жанри	Героїчний епос, дидактичний епос, лірика – елегія, ямб, меліка, трагедія, комедія, філософський діалог	Епос, елегія, сатира, ораторська проза, римська комедія, історіографія, трактати з риторики й права
Тематика	Міфологічна основа, героїчні подвиги, пошук істини, моральний конфлікт, гармонія людини й космосу	Прагматичність, громадянські чесноти, моральний обов'язок, патріотизм, виховання ідеального громадянина, сатира на суспільні вади

Продовження табл. 2.2

Стиль	Поєднання піднесеного та буденного, монументальність, епічна об'єктивність, багатство образності, міфологічна символіка	Чіткість, логічність, риторична майстерність, дидактичність, увага до форми й композиції
Вплив	Стала фундаментом європейської словесності, сформувала основні жанри й міфологічну базу	Закріпила грецькі жанри в латинській традиції, поширила античну культуру на Західну Європу, створила зразки риторики й права, що вплинули на Середньовіччя й Відродження
Представники	Гомер, Гесіод, Есхіл, Софокл, Еврипід, Арістофан, Платон, Арістотель, Геродот, Фулідід	Вергілій, Горацій, Овідій, Цицерон, Плавт, Теренцій, Сенека, Ювенал, Марціал, Апулей

Таким чином, антична література посідає особливе місце у розвитку світової культури, оскільки саме вона заклала канони жанрів, сюжетів і образів, які стали основою європейської традиції. Її тексти сформували морально-етичні ідеали, громадянські чесноти й високі зразки художньої мови. Від героїчного епосу Гомера до епічної величі «Енеїди» Вергілія античність створила «вічні образи», що відображають прагнення людини до добра, справедливості й гармонії.

Сьогодні актуальність античної літератури полягає в тому, що вона продовжує надихати письменників, філософів і митців, впливає на театр, історіографію та філософську думку. Її послідовне вивчення є невід'ємною складовою формування культурно освіченого читача, який здатний розуміти витоки європейської цивілізації та усвідомлювати духовну спадкоємність культурних традицій.

2.2. Місце античної літератури в курсі «Зарубіжна література»: аналіз модельних програм та навчально-методичного забезпечення

Модельна навчальна програма – це орієнтовний документ, створений на основі державного стандарту освіти, який визначає основні очікувані результати навчання, зміст предмета та види діяльності учнів. Вона не є

жорстко встановленою, а навпаки надає школам певну свободу у виборі методів, матеріалів і підходів до навчання. Мета таких програм полягає в тому, щоб забезпечити єдині освітні орієнтири для всіх закладів освіти, зберігаючи водночас можливість адаптації під особливості кожної школи.

Забезпечення закладів освіти модельними програмами здійснюється Міністерством освіти і науки України, яке затверджує й публікує перелік рекомендованих програм для різних предметів і класів. На основі цих документів школи можуть розробляти власні освітні програми, формувати навчальні плани, добирати підручники й навчальні матеріали.

Модельні програми та підручники із зарубіжної літератури, які використовуються в освітньому процесі, відображають різні підходи до викладання античного матеріалу та визначають методичні напрямки його опрацювання. Тим самим дозволяючи простежити особливості інтеграції античної спадщини в шкільний курс, окреслити її функції у формуванні знань і цінностей учнів, а також виявити потенційні напрями подальшого вдосконалення змісту та методів викладання.

Почнемо з модельної навчальної програми «Зарубіжна література для 5–6 класів» закладу загальної середньої освіти, розробленої колективом авторів: О. Ніколенко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мацевко-Бекерська, Л. Юлдашева, Н. Рудніцька, В. Туряниця, С. Тіхоненко, М. Вітко, Т. Джангобекова, рекомендованої Міністерством освіти і науки України за наказом від 12.07.2021 №795 [36]. У змісті програми антична література посідає важливе місце, де учні 6-го класу ознайомлюються з тематичним блоком «Міфи на всі часи».

Ця програма акцентує увагу на формування у учнів базових знань про міф як культурне й літературне явище, визначення його відмінностей від казки та легенди, а також розуміння ролі міфології як джерела сюжетів світової літератури. До того передбачено ознайомлення з найвідомішими зразками грецької міфології. Учні читають і аналізують міф про Прометея, Геракла, а також історії про Дедала й Ікара та про Орфея й Еврідіку. У разі необхідності

вчитель може обрати ще два-три міфи на власний розсуд із списку для додаткового читання.

Цікаве те, що програма не обмежується лише читанням текстів, а передбачає інтеграцію літературознавчих знань. Учні засвоюють поняття «міф», навчаються розрізняти його види, аналізувати символіку образів і мотивів, формулювати висновки на основі змісту прочитаного. Пропонується здійснювати міжпредметні зв'язки, розглядати відображення античних міфів у живописі, музиці, театрі, кінематографії й анімації, а також порівнювати їх із українськими міфологічними уявленнями про створення світу та боротьбу добра і зла.

Очікувані результати навчання охоплюють формування в учнів низку вмінь, а саме: уміння відтворювати й вибірково переказувати зміст прочитаних текстів, складати простий план міфу, давати характеристику персонажам і висловлювати власне ставлення до подій. Значну увагу приділено формуванню критичного мислення, оскільки завдання учнів полягає у тому, щоб інтерпретувати прочитаний текст крізь призму актуальних проблем сьогодення та співвідносити художні образи з власним життєвим досвідом.

У рамках програми рекомендується застосовувати різні форми роботи, а саме виразне й коментоване читання, читання «ланцюжком», створення малюнків, плакатів, характеристик героїв, власних письмових висловлень із використанням засобів виразності. Важливим доповненням є мультимедійний супровід з перегляду відомих документальних і художніх фільмів – «Олімп» 2015, «Міфи Давньої Греції» 2016 та мультфільму «Прометей» 1974, що поглиблює емоційне сприйняття та допомагає візуалізувати античні образи [36].

З метою поглиблення знань передбачено розширене коло читання, що сприяє формуванню цілісного уявлення про античну спадщину. До рекомендованих творів входять грецькі міфи «Деметра і Персефона», «Нарцис», «Пігмаліон» та інші міфи за вибором вчителя. Важливою складовою є знайомство з байками Езопа – «Лисиця і виноград», «Вовк і ягня», «Крук і

лисиця», «Мурашки і цикада», які формують морально-етичні орієнтири та знайомлять учнів із витоками жанру байки у світовій літературі.

Оновлена редакція цієї програми (затверджена наказом МОН № 1226 від 10 жовтня 2023 року) [37] розширює й поглиблює зміст навчального предмету для забезпечення цілісного підходу до вивчення літератури з 5-го по 9 клас.

При цьому зміст методичного матеріалу для 6 класу щодо античної літератури зберігає основні положення попередньої редакції, що гарантує послідовність і системність формування в учнів уявлень про античні образи та символіку.

У 8 класі, за цією програмою, перед учнями відкривається новий рівень сприйняття античної спадщини: тема «Ідеали античності з нами». У центрі уваги опиняється історико-літературний контекст античності, визначення її хронологічних меж, знайомство з жанрами літератури Давньої Греції та Риму. Значну увагу приділено міфам троянського циклу – викраденню Єлени Парисом, облозі Трої, загибелі Ахілла, появі Троянського коня. Ці сюжети розглядаються, як захопливі легендарні оповіді відображення історичних подій і моральних колізій, що формували уявлення греків про героїзм, честь і справедливість.

Програмою передбачене читання й аналіз уривків з гомерівської «Іліади», що дозволяє учням усвідомити значення Гомера для становлення європейської літератури та формування епічної традиції. Важливе місце займає творчість Тіртея з його лірикою «Добре вмирати тому...», яка висвітлює ідею патріотизму та готовності до самопожертви заради Батьківщини. Пропонується також огляд «Енеїди» Публія Вергілія Марона – твору, який продовжує гомерівську традицію, але водночас розкриває ідею громадянського служіння та величі держави [37]. Образ Енея трактується як уособлення мужності, моральної сили й відповідальності перед суспільством.

Особливу цінність має методичний компонент «Літературний міст у сьогодення», який поєднує античні ідеали із сучасними філософськими й моральними орієнтирами. Учні знайомляться з творчістю Річарда Баха «Чайка

Джонатан Лівінгстон», що розглядається як філософська притча про пошук сенсу життя, прагнення до досконалості й свободи. Паралелі з античними героями допомагають зрозуміти, що мотиви подолання труднощів, прагнення до ідеалу й духовного розвитку є позачасовими.

Програма також інтегрує літературні знання з культурологічними аспектами. Учні досліджують вплив античної культури на європейське мистецтво, розглядають античні образи в українській літературі, наприкладі «Енеїди» Івана Котляревського та поезії Миколи Зерова, що свідчить про спадкоємність культурних традицій [37].

Зміст програми спрямований на розвиток аналітичного й критичного мислення, формування навичок порівняльного аналізу, інтерпретації символів і міфологічних мотивів, уміння співвідносити твори з історико-культурним контекстом.

Проаналізуємо програму Є. Волощук, рекомендовану МОН України (наказ від 10 жовтня 2023 року № 1226). У цій програмі методичний блок античної літератури представлений у темі «Злети людської фантазії в міфах народів світу» для учнів 6 класу [11].

Фундаментом цього розділу є вивчення поняття міфу, його ролі у світогляді давніх спільнот, класифікації основних різновидів і тематичних груп. За своїм інформаційно-методичним наповненням ця програма близька до попередньої розглянутої програми, водночас містить низку відмінностей.

Учні не лише з'ясовують відмінності між міфом і казкою, а й навчаються бачити в міфологічних сюжетах спробу ранніх суспільств пояснити закони природи та суспільного життя. Окремий тематичний блок присвячено давньогрецькій міфології, яка виступає підґрунтям культури Еллади. Де розглядаються провідні образи богів і героїв, а також символічний та повчальний зміст найвідоміших міфів, що сприяє формуванню в учнів цілісного уявлення про духовно-моральний світ античності.

Учні мають навчитися розкривати сюжетні особливості міфів, визначати мотиви вчинків персонажів, зіставляти античні міфи з міфами інших народів.

Пропонується комплексна робота – виразне та коментоване читання, створення малюнків за мотивами прочитаних оповідей, участь у дискусіях та онлайн-обговореннях, пошук додаткової інформації [11]. Учні порівнюють літературні тексти з їх екранізацією чи мультиплікаційною версією, аналізують спільні й відмінні риси художнього втілення сюжету.

Також програмою передбачено інтеграцію з іншими предметами – історією, культурологією, етнографією, та розвиток цифрової грамотності. Школярі створюють презентації або театральні інсценізації «коктейль міфів», пишуть твори-роздуми, розгорнуті висловлення та відгуки на кіноадаптації міфів. З огляду на академічну доброчесність учні навчаються редагувати власні тексти, правильно оформлювати цитати, користуватися словниками й довідниками.

Коло читання охоплює як інваріантні твори – «Прометей», один із подвигів Геракла, «Дедал та Ікар», «Нарцис», так і варіативні, які вчитель може обирати на власний розсуд «Пігмаліон і Галатея», «Орфей та Еврідіка», «Деметра й Персефона» [11]. Що дозволяє варіювати програму відповідно до інтересів класу й поглиблювати знання про ключові міфологічні образи.

У модельній програмі для 7–9 класів, розробленій Є. Волощук і О. Слободянюк (наказ МОН від 16 серпня 2023 року № 1001) [12] продовжується вивчення літературних творів античності. Так, у програмі для 8 класу антична тематика представлена в межах центральної теми «Пізнання світу й людини в далеких мандрівках», що поєднує античну, європейську й світову літературу та демонструє розвиток образу мандрівника та героя від античності до сучасності. Водночас, на відміну від інших програм, у структурі курсу передбачено окреме тематичне поле «Від античності до Відродження» для 9 класу.

Центральне місце відведено гомерівській «Одіссеї», представленій ключовими епізодами – пригодами Одиссея, подорожжю між Сциллою і Харибдою, зустріччю із сиренами та поверненням героя додому. Поряд з цим пропонуються й варіативні епізоди – перебування героя у країні лотофагів, у

Цірцеї та Каліпсо, а також інші сюжети давньогрецької міфології на вибір вчителя. Використання цих текстів спрямоване на осмислення учнями випробувань, які формують характер мандрівника, розкриття символіки його повернення додому та відкриття для останніх гуманістичних цінностей, пов'язаних із мужністю, розумом, витривалістю та силою волі.

Твори античної літератури у програмі подаються як матеріал для читання і водночас як культурний код, що формує орієнтири світогляду учнів. Образ Одиссея трактується як «вічний образ» – символ незламності духу, пошуку власного шляху та випробувань, які гартують характер. Важливим є й ознайомлення учнів із постаттю Гомера через призму його творчості, а також з українською перекладацькою традицією Бориса Тена, який зробив канонічний переклад «Одіссеї».

Зміст програми передбачає активну роботу учнів з текстом від аудіювання та переказу до створення власних висловлювань, презентацій, складних планів із цитатами та характеристики персонажів. Значну увагу приділено вмінню розмежовувати факти й авторські інтерпретації, коментувати підтекст, оцінювати достовірність і новизну зображених подій, співвідносити твір із соціокультурним і історичним контекстом [12].

Культурологічний компонент програми розкриває образи «Одіссеї», подані в живописі та в художніх фільмах, пропонується перегляд екранізації «Одіссея» режисера Андрія Кончаловського. Для зв'язку літературного тексту і візуальним мистецтвом учні знайомляться з мотивами гомерівського епосу, втіленими в архітектурі Національного дендрологічного парку «Софіївка» в місті Умань.

Ключовою особливістю програми є розвиток критичного мислення та творчої уяви. Учні аналізують стильові та жанрові особливості текстів, визначають, як зміна форми повідомлення впливає на зміст, а також застосовують у власних інтерпретаціях ключові літературознавчі поняття – міф, міфологічний цикл, гекзаметр, вічний образ. Значну увагу на уроках приділено створенню плакатів, буктрейлерів, скрайбінгів, що сприяє кращому засвоєнню

літературного матеріалу, розвиває креативність і критичне мислення учнів, формує вміння інтерпретувати античні сюжети в інтерактивних форматах.

Програмний блок «Від античності до Відродження» у курсі зарубіжної літератури для 9 класу займає ключове місце у формуванні уявлення школярів про вплив античного світу на європейську культурну традицію. Цей розділ вибудовує цілісну картину розвитку давньогрецької та давньоримської літератури, їх жанрових, стильових і тематичних особливостей.

Особливу увагу приділено трагедії Есхіла «Прометей закутий», для читання запропоновані фрагменти (уривки) твору. Опрацювання тексту трагедії дозволяє учням простежити багатоплановий образ Прометея як уособлення непокори, моральної стійкості та самопожертви, а також осмислити роль хору та особливості поетичної мови давньогрецької трагедії.

Водночас до програми включено античну лірику, яскравою представницею якої є поетеса Сапфо [12]. Її вірш «Барвношатна владарко, Афродіто...» розкриває світ жіночих почуттів, мотиви кохання та краси, що дає змогу показати учням інший емоційний вимір античного мистецтва слова.

Учні вивчають культуру Риму доби «золотого віку» та опрацьовують уривки з поеми Публія Вергілія Марона «Енеїда» (пісня друга та пісня дванадцята). У процесі аналізу розглядається задум поеми, її зв'язок із гомерівським епосом, тема осуду війни та ідея любові до батьківщини. Образ Енея трактується як втілення державотворчого ідеалу, а його стосунки з іншими персонажами розглядаються крізь призму морального вибору.

Варіативний компонент пропонує звернутися до вибраних поезій Сапфо, Анакреонта, Піндара, а також ключових епізодів комедії Аристофана «Жаби». Це надає вчителю можливість розширювати коло читання учня та познайомити його із різними жанрами античної літератури – трагедією, лірикою, комедією.

Багато аги приділено роботі з іншими творами мистецтв і творами літератури інших авторів різних епох, зв'язаних з літературними текстами, що пропонуються для читання та аналізу. Наприклад, порівнюється образи поетеси Сапфо, створені митцями живопису Рафаелем та Густавом Клімтом;

аналізується вплив античної поезії на творчість Лесі Українки; пропонується обговорення кіноінтерпретацій сюжетів «Енеїди». Учні працюють із поняттями «сапфічна строфа», «драма», «трагедія», «комедія»; створюють проєктні роботи на основі прочитаних творів і відтворюють сюжети у візуальних формах – схемах, таблицях, плакатах.

Програма орієнтована на розвиток аналітичного мислення, де учні зіставляють «Одіссею» Гомера та «Енеїду» Вергілія, порівнюють образи Енея й Турна, виявляють художні засоби (антитеза, метафора, епітет, символ), що допомагають створити образ героя. Завдання на уроках спрямовані на формування в учнів власної точки зору та позиції щодо порушених у творах проблем, уміння висловлювати аргументовану думку та проєктувати досвід героїв античності на сучасні життєві ситуації.

Тож, ця модельна програма пропонує цілісне та комплексне ознайомлення з творами Гомера, Есхіла, Сапфо, Вергілія, підкреслюючи їх зв'язок із подальшим розвитком європейської літератури та культурними традиціями.

Ще однією програмою, яку досить часто обирають заклади середньої освіти, є модельна програма для 5-6 класів, створена Н. Богданець-Білокаленко, В. Снегірьовою, О. Фідкевич (наказ МОН від 10 жовтня 2023 року №1226) [6]. Для учнів 6 класу передбачається розділ, присвячений міфам Давньої Греції. Він знайомить школярів із ключовими сюжетами античної традиції – «Міф про Олімп», «Міф про Прометея», «Подвиги Геракла», «Деметра і Персефона», три міфи на вибір вчителя, а також формує уявлення про образи богів і людей у давньогрецькому міфологічному світі.

Ключовою відмінністю програми є порівняльний аспект міфів між собою та зі слов'янською міфологією, що сприяє формуванню історико-культурної свідомості й розумінню універсальних моральних цінностей. Акцент робиться на інтерактивних формах роботи, де учні знов-таки створюють малюнки, схеми, презентації, театральні сценки, що дозволяє поєднати літературну освіту з розвитком творчого потенціалу.

Особлива увага приділяється формуванню в учнів емоційно-ціннісного ставлення до прочитаних текстів, задля розвитку вміння висловлювати власну думку щодо поведінки персонажів, моральних проблем, закладених у міфах, та аргументовано доводити свою позицію.

Для 7–9 класів можна використовувати модельну навчальну програму за авторством В. Снегірьової, О. Бушакової, І. Горобченко та О. Каєнко (наказ МОН від 24 липня 2023 року № 883). За цією програмою вивчення античної літератури передбачено у 8 класі. Тематичний блок організовано навколо проблемно-смислової лінії «Час у пошуках героя. Ідеал чоловіка в античному епосі», що акцентує увагу на формуванні «уявлення про ідеал героя у творах античного епосу й пропонує учням цілісне бачення еволюції цього образу» [47].

Антична література в програмі представлена фундаментальними текстами – уривками з поем Гомера «Іліада» (епізод «Бій Ахілла з Гектором») та «Одіссея» (епізод «Одіссей і кіклоп Поліфем»). Вивчення цих творів має на меті ознайомлення з міфологічною основою та сюжетом гомерівських поем, та осмислення драматизму поєдинку Ахілла й Гектора, антивоєнного пафосу «Іліади» та подвійності образу Ахілла як символу героїчної звитяги. Аналіз уривків з поеми «Одіссея» сприяє усвідомленню образу Одіссея як втілення мужності, витривалості та інтелектуальної сили, а також відкриває для учнів можливість зрозуміти побут, звичаї й моральні засади давньогрецького суспільства.

Особливе місце в курсі приділено поемі Вергілія «Енеїда», а саме епізодів про троянського коня та загибель Лаокоона і його синів. Опрацювання цього твору дозволяє простежити спадкоємність гомерівської традиції та водночас виявити еволюцію образу героя – від воїнів-індивідуалістів Ахілла й Одіссея до Енея, який постає як втілення державотворчого ідеалу та громадянської відповідальності за долю народу.

Особливістю програми є культурологічна інтеграція – учні знайомляться з крилатими висловами античного походження, серед яких: «ахіллесова п'ята», «яблуко розбрату», «троянський кінь», «дари данайців». Такі елементи

допомагають відчутти живий зв'язок античної культури з сучасною мовою і мисленням. Програма стимулює роботу з порівняння текстів, створення власних інтерпретацій та використання цифрових технологій, що сприяє розширенню читацького досвіду, розвитку навичок критичного аналізу, інформаційної компетентності.

Значну увагу приділено міжпредметним зв'язкам: коли відзначається роль Гомера як мандрівного співця, то проводяться паралелі з українськими кобзарями; коли висвітлюються відомості з історії та археології про місця культу Ахілла – Ольвію, то розповідається про Тендрівську косу, острів Зміїний. Підкреслюється творчість Івана Котляревського, який переосмислив сюжет «Енеїди»; порівнюються Сігурд і Микита Кожум'яка як образи воїнів-змієборців, Роланд та Ілля Муромець як герої національних епосів, що підсилює відчуття спадкоємності європейської культурної традиції.

У рамках інтерактивних позакласних завдань учням рекомендують перегляд художніх і анімаційних фільмів «Троянська війна» режисера Дж. Ферроні, «Троя» режисера В. Петерсена, «Одіссея» режисера А. Кончаловського, «Легенда про Енея» режисера Дж. Вентуріні, а також слухання оперного циклу Ріхарда Вагнера «Перстень Нібелунга» (уривків) та / або перегляд його екранізацій [47]. Це дозволяє інтегрувати літературу з іншими видами мистецтва та розвивати в учнів уміння інтерпретувати класичний сюжет в різних формах мистецького відтворення.

Особливе значення в даній модельній програмі мають тексти для додаткового читання, серед яких: естонський героїчний епос «Калевіпоег», «Роман про Трістана та Ізольду» у реконструкції Ж. Бедьє, фрагменти з «Володаря перснів» Дж. Р. Р. Толкіна. Їх включення до програми посилює освітній потенціал, оскільки такі твори розширюють горизонти сприйняття античної традиції та демонструють безперервність розвитку архетипу героя від міфології античності до літератури наступних епох. Зв'язок цих творів з античною літературою полягає у спадкуванні її головних ідей та архетипів. Усі три твори відтворюють центральні образи античного епосу – героя, який долає

випробування, шукає істину й жертвує собою заради вищої мети. «Калевіпоег» продовжує традицію героїчного епосу Гомера, «Роман про Трістана та Ізольду» перегукується з античними темами кохання й фатуму, а «Володар перснів» Толкіна переосмислює міфологічну боротьбу світла й темряви, властиву творам про богів і героїв Стародавньої Греції. Такі паралелі показують, що ідеї античності живуть у літературі різних епох і формують морально-естетичні орієнтири сучасності.

Узагальнено порівняння особливостей кожної розглянутої модельної програми показано в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Порівняльна характеристика модельних програм з акцентом на вивчення античної літератури

Назва	Клас	Основний зміст античності	Методична характеристика
О. Ніколенко та ін., 2021, наказ №795	6 клас	Міфи про Прометея, Геракла, Дедала й Ікара, Орфея та Еврідіку	Вивчення поняття «міф», відмінність від казки; міжпредметні зв'язки; критичне мислення
Є. Волошук, 2023, наказ №1226	6 клас	«Прометей», подвиги Геракла, «Дедал і Ікар», «Нарцис», «Пігмаліон», «Орфей та Еврідіка»	Акцент на класифікації міфів, інтеграція з історією й культурологією, онлайн-обговорення; розвиток цифрової грамотності
Н. Богданець-Білоskalенко, В. Снегірьова, О. Фідкевич, 2023, наказ №1226	6 клас	«Міф про Олімп», «Прометей», «Подвиги Геракла», «Деметра і Персефона», 3 міфи на вибір вчителя	Порівняння античних і слов'янських міфів; акцент на емоційно-ціннісному ставленні; інтерактивні форми – сценки, малюнки, презентації
О. Ніколенко та ін., оновлена редакція 2023, наказ №1226	6 і 8 класи	6 кл. – Міфи про Прометея, Геракла, Дедала й Ікара; 8 кл. – міфи троянського циклу, уривки з «Іліади», лірика Тіртея, «Енеїда» Вергілія	Послідовність і системність, формування умінь аналізувати символи й мотиви; концепт під назвою «Літературний міст у сьогодення»
В. Снегірьова, О. Бушакова, І. Горобченко, О. Каєнко, 2023, наказ №883	8 клас	«Іліада» – бій Ахілла й Гектора, «Одіссея» – Поліфем, «Енеїда» – троянський кінь, Лаокоон	Аналіз ідеалу героя, крилаті вислови античності, міжпредметні зв'язки з археологією, історією, культурою

Продовження табл. 2.3

Є. Волощук, О. Слободянюк, 2023, наказ №1001	8–9 класи	8 кл. – «Одіссея» – Поліфем, Сцилла і Харибда, сирени, повернення додому; 9 кл. – «Прометей закутий» Есхіла, лірика Сапфо, «Енеїда» Вергілія	Розвиток критичного мислення, створення буктрейлерів, скрайбінгів, порівняльний аналіз образів
--	--------------	---	---

Для навчально-методичного забезпечення уроку зарубіжної літератури з античності, ми вважаємо за доцільне використовувати такі підручники, які послідовно розкривають зміст античної літератури та забезпечують підтримку, як учня, так і вчителя для ефективного планування уроків зарубіжної літератури.

Першим джерелом, на яке ми звернули увагу є підручник «Зарубіжна література» для 6 класу авторів О. Ніколенко, Т. Конєвої, О. Орлової, М. Зуєнко, О. Кобзар [35]. Цей підручник містить систематизований матеріал про «Грецькі міфи», включно з історіями про Прометея, Геракла, Деметру й Персефону, що формує первинні уявлення про пантеон богів, міфологічні сюжети й моральні уроки античності. Підручник вирізняється збалансованістю теоретичних пояснень та практичних завдань, де пропонуються вправи на переказ, порівняння різних версій міфів, творчі завдання й запитання для розвитку критичного мислення. Ми вважаємо цю книгу фундаментом для учнів щодо їх подальшого вивчення античних епосів у старших класах.

Підручник «Зарубіжна література» для 6 класу за редакцією Н. Богданець-Білоskalенко та О. Фідкевич [7] пропонує сучасний підхід до вивчення міфології, акцентує увагу на включенні в урок цифрових інструментів і медіаосвітніх технологій. Наявні завдання на створення буктрейлерів, ілюстрацій, мультимедійних презентацій, що сприяє розвитку креативності учнів і навичок роботи з інформацією. Підручник вирізняється яскравими ілюстраціями, цікавими запитаннями, що дозволяє враховувати рівень підготовки школярів і підвищує їх зацікавленість темою.

Підручник для 8 класу Є. Волощук та О. Слободянюк [10] продовжує знайомство учнів із античністю, вводячи їх у світ гомерівського епосу. У центрі

уваги опиняється «Одіссея» з ключовими епізодами – пригодами Одіссея та кіклопа Поліфема, мандрівкою між Сциллою і Харибдою, зустріччю із сиренами та поверненню додому. Підручник активно інтегрує культурологічний контекст, пропонує аналіз образів «Одіссеї» в мистецтві.

Проведений аналіз засвідчує, що антична література у сучасних модельних програмах зарубіжної літератури розглядається як фундаментальний навчальний матеріал і водночас культурний код, що формує світоглядні орієнтири та етичні цінності учнів. Її опрацювання спрямоване на розвиток критичного мислення, творчої уяви й навичок інтерпретації текстів, а також на інтеграцію літературного аналізу з культурологічними та історичними аспектами.

Завдяки міждисциплінарним зв'язкам і сучасним методичним підходам антична спадщина зберігає актуальність в освітньому процесі та постає як основа гуманітарної культури. Водночас аналіз програм і навчально-методичного забезпечення свідчить про необхідність їх подальшого вдосконалення. Впровадження інтерактивних технологій і стимулювати самостійну роботу учнів, що сприятиме комплексному засвоєнню античного матеріалу та його сучасному переосмисленню.

Висновки до другого розділу

Під час розгляду особливостей античної літератури було з'ясовано, що вона стала першоосновою розвитку світової словесності та культури. Давньогрецька і римська традиції сформували основні жанри та художні образи, які визначили подальший розвиток літератури. Античні митці заклали морально-етичні ідеали, громадянські чесноти й естетичні цінності, що залишаються актуальними й сьогодні. Вивчення античної спадщини дозволяє усвідомити витоки європейської цивілізації та зрозуміти духовну спадкоємність культурних традицій.

Аналіз сучасних модельних програм і навчально-методичного забезпечення показує, що антична література в курсі зарубіжної літератури постає як ключовий елемент, покликаний формувати в учнів культурні орієнтири та ціннісні уявлення. Її вивчення сприяє ознайомленню з художніми текстами, розвитку здатності розуміти їх символіку у ширшому культурному та історичному контексті.

У програмах і підручниках наголошується на поєднанні засвоєння змісту античних творів із розвитком умінь критично мислити, творчо підходити до виконання завдань, встановлювати паралелі між класичною спадщиною та сучасними культурними процесами. Це доводить, що антична література зберігає свою актуальність у навчанні й вихованні школярів, залишаючись важливою основою для формування їхньої гуманітарної культури та особистісного розвитку.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ АНТИЧНОСТІ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

3.1. Труднощі вивчення творів античності на уроках зарубіжної літератури в 5-9 класах

Антична культура стала фундаментом, на якому формувалася європейська художня традиція та гуманітарна освіта загалом. Знання античної культури, філософії, літератури, мистецтва необхідні для розуміння витоків літературних і мистецьких процесів і явищ, що надалі розвивалися у світовій культурі. Антична література посідає особливе місце у світовому історико-літературному процесі, адже вона стоїть біля джерел європейської словесності. Саме тому проблеми традиції й новаторства, спадкоємності жанрів і художніх форм розглядаються як провідні у вивченні цієї доби.

Античність органічно інтегрована у систему філософських, естетичних і літературних концепцій сучасності, а її спадщина зберігає естетичну цінність та неповторність. Специфіка античного образного мислення, художнє значення творів, а також їх жанрові форми, що продовжують існувати й у новітній літературі, визначають античність як один із наріжних каменів гуманітарної культури.

Попри вагоме значення античної спадщини у курсі зарубіжної літератури, її опанування в середній школі нерідко викликає певні труднощі. Вони пов'язані як зі специфікою самої епохи, так і з особливостями художньої форми творів, що потребують додаткових пояснень і методичного супроводу. Серед основних проблем можна виокремити такі:

1. Античне суспільство віддалене у часі від сучасності, його соціальні механізми, звичаї, уявлення й побут часто незрозумілі учням без додаткових пояснень.

2. Тексти античної літератури сприймаються складно, адже більшість із них написані у поетичній формі, де ритм побудований на чергуванні довгих і коротких складів без звичної рими. Це створює потребу у повільному й розміреному читанні, що може знижувати інтерес школярів.

3. Для глибшого розуміння античної літератури потрібне залучення знань з історії, мистецтва й міфології, використання ілюстрацій, мультимедійних матеріалів і інтерактивних вправ, що робить навчання доступнішим і більш цікавим для учнів.

Ефективним способом подолання труднощів є ведення читацьких щоденників, у яких фіксуються ключові образи, події та символи. Це допомагає систематизувати матеріал і готуватися до обговорень.

Нижче представлено систематизацію проблемних аспектів, що виявляються під час реалізації модельних програм із зарубіжної літератури у процесі вивчення античних творів (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Проблемні зони досліджених модельних програм у процесі вивчення
античної літератури**

Програма	Класи	Проблемні зони
О. Ніколенко та ін., 2021, наказ №795	6 клас	Велика кількість персонажів може перевантажувати пам'ять учнів. Міжпредметні зв'язки – музика, живопис, театр вимагають комплексного залучення учня в освітній процес.
Є. Волощук, 2023, наказ №1226	6 клас	Ускладнене сприйняття через акцент на класифікації міфів. Неоднорідний рівень цифрової грамотності ускладнює застосування онлайн-інструментів. Варіативність текстів може призвести до різного рівня охоплення античних сюжетів.
Н. Богданець-Білоskalенко, В. Снегірьова, О. Фідкевич, 2023, наказ №1226	6 клас	Складність порівняння античних і слов'янських міфів. - Іноді театралізація та презентації можуть відволікати від текстуального аналізу.
О. Ніколенко та ін., оновлена редакція 2023, наказ №1226	6 та 8 класи	Перевантаження матеріалом. Вимога високого рівня аналітичних навичок у 8 класі. Складність паралелей із більш сучасною творчістю.

Продовження табл.3.1

Програма	Класи	Проблемні зони
В. Снегірьова, О. Бушакова, І. Горобченко, О. Каєнко, 2023, наказ №883	8 клас	Складність аналізу подвійних характеристик героїв, наприклад образу Ахілла. Поєднання літературного матеріалу з історичним контекстом потребує додаткового часу та підготовки.
Є. Волощук, О. Слободянюк, 2023, наказ №1001	8–9 класи	Надмірний обсяг матеріалу. Складність сприйняття ліричної поезії Сапфо та понять «гекзаметр», «сапфічна строфа». Високий акцент на проєктній роботі іноді відсуває на другий план літературний аналіз.

У рамках дослідження зазначено ключові компетентності учнів, що розвиваються у процесі вивчення античної літератури:

- когнітивний розвиток, засвоєння понять міфу, символу, жанру, знайомство з ключовими сюжетами й образами античності, формування вміння аналізувати текстові структури;
- аналітичні навички, що проявляються у вмінні інтерпретувати художні образи, проводити порівняння, співвідносити прочитане з особистим досвідом та сучасними цінностями, робити аргументовані висновки;
- культурологічна обізнаність, усвідомлення античності як джерела європейської цивілізації, встановлення міжпредметних зв'язків із історією, мистецтвом, музикою, архітектурою, сучасною культурою;
- комунікативні навички, розвиток здатності висловлювати власні думки в усній і письмовій формі, брати участь у дискусіях, аргументувати позицію, користуватися термінологією та вести діалог;
- творчо-креативний потенціал, створення малюнків, театралізованих сценок, мультимедійних презентацій, буктрейлерів, що стимулює уяву, художнє мислення та здатність до творчого самовираження;
- громадянська та соціальна компетентність, виховання почуття справедливості, відповідальності, здатності діяти в інтересах спільноти; досягнення ідеалів мужності, самопожертви, патріотизму;

- інформаційно-цифрові навички, використання інтернет ресурсів, що формує вміння працювати з цифровими інструментами та інформацією.

Побудована нами схема нижче відображає процес формування цілісного уявлення про античну спадщину в курсі зарубіжної літератури відповідно до концепції «Нова українська школа», де поєднуються освітні стандарти, навчальні програми, інтерактивні методи та спільна діяльність учнів і вчителя (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Процес формування цілісного уявлення про античну спадщину учнів у рамках НУШ

Наявність всіх цих факторів потребують від вчителя ретельного методичного супроводу, використання додаткових ілюстративних,

мультимедійних матеріалів. Подолання проблем можливе завдяки застосуванню інтерактивних прийомів, веденню читацьких щоденників, розвитку критичного мислення й міжпредметних зв'язків, що робить античну спадщину більш доступною та значущою для учнів.

3.2. Розробки уроків зарубіжної літератури за творами античної літератури

На основі аналізу модельних програм зарубіжної літератури встановлено, що вивчення античності в шкільному курсі зосереджується переважно у 6 та 8 класі. У молодшій ланці акцент робиться на засвоєнні базових знань і формуванні уявлень про античний світ, тоді як у старшій школі матеріал розглядається на більш поглибленому рівні з урахуванням жанрового, художнього та філософського аспектів. З огляду на це розроблено два типи уроків, що відповідають завданням кожного етапу навчання та забезпечують послідовність опанування античної спадщини.

6 клас (урок розроблено за модельною програмою 5–6 класів: О. М. Ніколенко, О. О. Ісаєва, та ін. [36]).

Тема уроку: *Грецькі міфи. Прометей. Подвиги Геракла. Орфей та Еврідіка. Міф як втілення мудрості поколінь і скарбниця вічних ідеалів.*

Запропонована **тема для роботи в класі:** *Подорож у світ грецьких міфів: від вогню Прометея до співу Орфея.*

Мета уроку:

- сформувати в учнів уявлення про міф як особливий вид народної творчості, ознайомити з найвідомішими міфологічними сюжетами Давньої Греції, розкрити їх символічний і моральний зміст;
- розвивати вміння слухати, виразно читати й відтворювати прочитане, висловлювати власну думку щодо вчинків героїв;
- виховувати інтерес до античної культури та її гуманістичних ідеалів.

На цьому уроці ми вирушимо у чарівний світ давніх легенд, де боги і герої говорять мовою мужності, любові й жертвності. Ми дізнаємося, як Прометей подарував людям вогонь, як Геракл здійснив свої великі подвиги, і як Орфей силою музики намагався повернути кохану з царства тіней. Через ці історії ми спробуємо відчутти, яку мудрість і духовну силу передали нам давні міфи – вічні історії про добро та любов.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу з елементами творчих завдань.

Обладнання: ілюстрації античних богів і героїв, ноутбук за можливістю з проектором для демонстрації уривків з анімаційних і художніх фільмів, щоб зняти можливе перенавантаження учнів методичним матеріалом; підручник О. Ніколенко «Зарубіжна література для 6 класу закладів загальної середньої освіти» [35].

Урок сприяє розвитку читацької, мовленнєвої та культурної компетентностей. Під час опрацювання теми учні навчаються сприймати й аналізувати художні тексти, виразно читати, переказувати зміст і висловлювати власні думки щодо вчинків героїв. Формуються навички усного й письмового мовлення, уміння толерантно спілкуватися, аргументовано висловлювати власну позицію, а також естетично сприймати твори мистецтва. Через образи Прометея, Геракла та Орфея розвиваються ціннісні орієнтири школярів, уявлення про добро, мужність, любов і самопожертву, що сприяє формуванню морально-етичних якостей особистості.

Учень / учениця:

- знає зміст і головних героїв грецьких міфів, розуміє поняття «міф», його відмінність від казки та легенди;
- усвідомлює морально-етичне значення міфів, розкриває символіку образів Прометея, Геракла, Орфея;
- уміє виразно читати, переказувати тексти, складати простий план і формулювати власну думку щодо подій і вчинків героїв;
- аналізує художні образи, робить висновки про актуальність міфів у сучасному світі;

- висловлює власні почуття та ставлення до прочитаного в усній і письмовій формі;
- розвиває творчу уяву, уміння порівнювати літературні твори з іншими видами мистецтва живописом, музикою, кіно, що відображають міфологічні сюжети.

Хід уроку

Організація уроку. Вчитель розпочинає зі слів про те що міфи були першою спробою пояснити світ і водночас стали духовним фундаментом європейської культури.

Вступне слово вчителя: Дорогі діти, ще задовго до того, як з'явилися наукові знання чи історичні книги, люди намагалися пояснити світ навколо себе за допомогою міфів. У цих оповідях вони вкладали свої мрії, страхи, надії та прагнення зрозуміти природу і самих себе. Саме міфи стали першою спробою пояснити, як виникли явища природи, звідки походять боги й герої, що є добром, а що злом. Антична міфологія не тільки зберегла ці історії, а й заклала духовний фундамент європейської культури. Сьогодні ми познайомимося з найвідомішими героями давньогрецьких міфів, розкриємо їхню символіку та зрозуміємо, чому ці образи залишаються важливими навіть у наш час.

Далі висвітлюємо **завдання уроку:**

- ознайомити учнів із поняттям міф та показати його відмінність від казки й легенди;
- сформувані уявлення про провідні образи грецької міфології Прометей, Геракл, Орфей і Еврідика, та їх символіку;
- розкрити морально-етичне значення античних міфів як джерела цінностей і настанов для людини;
- продовжувати розвивати вміння уважно слухати й переказувати прочитане, відтворювати послідовність подій, складати простий план тексту;

- виховувати інтерес до культурної спадщини античності, формувати шанобливе ставлення до загальнолюдських ідеалів – мужності, самопожертви, вірності, кохання.

Актуалізація опорних знань. На цьому етапі учні пригадують основні риси казки й легенди та співвідносять їх із новим поняттям міфу. Вчитель пояснює походження слова «міф», що від грец. *mythos* – «оповідь, переказ»; значення терміну «міфологія» як системи уявлень про походження світу й місце людини в ньому.

Ключові запитання для актуалізації знань:

1. Чим казка відрізняється від легенди?
2. Чому люди в давнину створювали міфи?
3. Які приклади міфологічних сюжетів ви вже знаєте з уроків чи мультфільмів?
4. У чому полягає відмінність міфу від казки?

Сприйняття нового матеріалу. Вчитель читає уривок міфу *про Прометея* вголос, пояснюючи його як символ мужності, боротьби за добро, жертви для людства. Учні виконують вибіркового переказ подій та обговорюють моральний сенс дару вогню. Матеріал закріплюється наступними питаннями:

1. Які головні події відбуваються у міфі про Прометея і чому вони важливі для людей?
2. У чому полягає геройство Прометея та які риси його характеру розкриває міф?
3. Які елементи казкових мотивів можна знайти в оповіді про Прометея?
4. Чому образ Прометея став символом боротьби за свободу й прогрес у світовій культурі?
5. Які сучасні приклади людських вчинків можна порівняти з подвигом Прометея?

На цьому етапі уроку можна застосувати інтерактивну вправу «Фішбоун» для систематизації опрацьованого матеріалу.

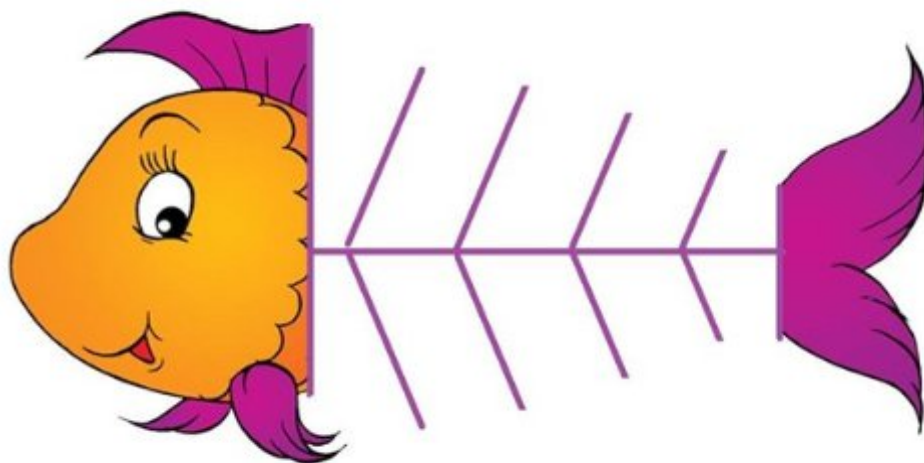
Схарактеризуємо особливості її проведення.

Вправа «Фішбоун».

Тип: групова робота

Мета: навчити учнів аналізувати події міфу, виокремлювати причини та наслідки, формувати вміння робити висновки.

Під час опрацювання міфу про Прометея вчитель пропонує учням створити схему «рибна кістка» на великому аркуші. У центральній частині, тобто в «голові риби», учні формулюють основну проблему – чому людям потрібен вогонь? Від «хребта» відходять «кісточки», на яких фіксуються причини та наслідки вчинку Прометея (рис. 3.2).

Фішбоун _____

Рис. 3.2. Візуальне зображення схеми вправи «Фішбоун»

На верхніх «кісточках» діти позначають, які мотиви спонукали героя до самопожертви, а на нижніх – які наслідки це мало для нього самого та для людства. У «хвості риби» учні записують узагальнений висновок про символічне значення подвигу Прометея як прояву мужності, жертвності й любові до людей.

Робота в групах дозволяє обговорити різні точки зору та структурувати зміст міфу. Тим самим формуються вміння учнів логічно мислити, бачити причинно-наслідкові зв'язки та робити узагальнення.

Наступний міф – *Сьомий подвиг Геракла* (боротьба з критським биком) – учні по черзі *виразно читають* в класі. Завдання полягає у виділенні рис характеру героя, що уособлюють силу, витривалість і здатність приборкувати стихійні сили, при цьому акцентується символічне значення перемоги над хаосом і неконтрольованою силою природи заради встановлення гармонії та справедливості. Питання перевірки матеріалу:

1. Які риси характеру Геракла виявляються під час приборкання критського бика?
2. Чому саме бик у міфі став символом стихійної сили, і як Гераклу вдалося її подолати?
3. Які стосунки між богами, людьми й героями простежуються в цьому міфі?
4. Як подвиг Геракла можна порівняти з уявленням про героїзм у сучасному світі?
5. Чому подвиги Геракла вважають прикладом боротьби з хаосом заради встановлення гармонії?

Вправа «Акваріум».

Тип: робота в малих групах з елементами дискусії.

Мета: розвиток здатності висловлювати власну думку учнями.

У центрі класу формується невелика група учнів (4–5 осіб), які отримують завдання інсценізувати дискусію про подвиг Геракла – приборкання критського бика. Один учень висловлює думку, що цей подвиг є прикладом мужності й витримки, інший може піддати сумніву необхідність такого випробування, ще хтось оцінює дію Геракла з точки зору користі для суспільства. Учні ведуть коротке обговорення, демонструючи різні погляди на вчинок героя. Решта класу спостерігає, занотовує головні аргументи, після чого долучається до дискусії, висловлюючи власні думки.

Міф про Орфея та Еврідіку подається у мультимедійному форматі, після чого проводиться обговорення. У центрі уваги образ Орфея як митця, чия сила

мистецтва і любов здатні кинути виклик навіть смерті, а символіка міфу розкриває ідею вірності й сили творчого начала.

Орієнтовні питання для бесіди:

1. Яким постає образ Орфея у міфі та які риси характеру допомогли йому вирушити в підземний світ?
2. Чому кохання Орфея й Еврідіки стало випробуванням і як воно розкриває тему вірності?
3. Яку роль у міфі відіграє мистецтво, музика й спів Орфея, чому вона здатна впливати навіть на богів і природу?
4. Які моральні аспекти та символічний зміст можна винести з історії про повернення Еврідіки?

Аналітична робота. Учні визначають риси характеру Прометея, Геракла та Орфея, з'ясовують, які цінності вони уособлюють у своїх вчинках. Прометей постає символом мужності, жертви та відданості людям, Геракл – зразком сили, витривалості й здатності долати хаос заради гармонії, Орфей – уособленням вірності, творчої сили й духовної любові. Еврідіка уособлює вірність і крихкість людського щастя, нагадуючи, що навіть найбільша любов безсила перед долею.

На уроці використовується аналітична робота з текстом із застосуванням прийому «аналіз характеристики персонажів» та методу «сенкан». Учні аналізують риси характеру Прометея, Геракла, Орфея й Еврідіки, визначають, які цінності вони уособлюють. У парах діти добирають слова, що описують героїв, і створюють короткий сенкан – п'ятирядковий вірш, який передає суть образу. Після цього відбувається коротке обговорення, під час якого учні роблять висновки про морально-етичний зміст міфів і значення цих образів у сучасному світі. Наводимо приклад сенкана про Прометея:

1. Прометей
2. Мудрий, мужній
3. Дарує вогонь людям
4. Жертує собою заради людства

5 Самопожертва.

Далі діти порівнюють поведінку героїв із сучасними уявленнями про відвагу, відповідальність, любов та моральний вибір. У класі організовується *дискусія* «Чого навчають нас давні міфи?», де обговорюється, як їх зміст може бути актуальним для сьогодення.

Підсумки уроку та рефлексія. Вправа «Броунівський рух» сприяє активізації знань та допомагає учням узагальнити образи та події міфів у динамічній, ігровій формі, стимулює увагу, мислення й асоціативні зв'язки.

Вправа «Броунівський рух».

Тип: динамічна фронтальна робота.

Мета: активізувати увагу учнів, розвивати асоціативне мислення, закріпити знання учнів про персонажів та основні події грецьких міфів через використання ігрових елементів.

Вчитель роздає учням картки з іменами героїв або ключовими подіями, пов'язаними з міфами, що вивчаються на уроці, наприклад «Орфей», «Еврідіка», «Прометей», «вогонь», «Геракл», «критський бик». Діти вільно пересуваються класом, і за сигналом мають знайти свою «пару». З'єднавшись, вони пояснюють, у чому полягає зв'язок між персонажем і подією чи образом, що вони вибрали. Після цього вчитель може коротко обговорити з класом правильність об'єднань та підкреслити символіку образів.

Зауважимо, що цю вправу можна застосувати на наступному уроці для актуалізації знань із античної міфології учнів. Така вправа створює елемент гри та змагання, допомагає учням краще запам'ятати ключові образи й події, а також формує асоціативні зв'язки, що сприяють глибшому розумінню змісту міфів.

На цьому етапі можна застосувати інше інтерактивне завдання, зокрема «Ланцюжок міфів».

Її можна проводити так:

Вправа «Ланцюжок міфів».

Тип: групова робота.

Мета: формування навичок послідовного переказу, вміння співпрацювати в команді, відтворювати учнями логіку подій та їх причинно-наслідковий зв'язок.

Вчитель пропонує класу скласти «ланцюжок» подій одного з міфів, наприклад про Прометея. Перший учень починає розповідь одним реченням, наступний додає нову подію, поступово висвітлюючи сюжет. Головне завдання полягає в тому, щоб не порушити послідовність і завершити оповідь.

Вправа створює атмосферу творчої групи, дозволяє учням закріпити в пам'яті ключові епізоди й образи міфу, а також стимулює увагу та вміння слухати інших.

До того вчитель може ускладнити завдання – запропонувати не лише називати події, а й пояснювати їх символіку. Наприклад: чому вогонь у Прометея відображає символ цивілізації? Це допоможе учням поєднати зміст твору з розумінням його ідейного значення.

Таким чином, наприкінці уроку вчитель підкреслює, що грецькі міфи залишаються не лише пам'яткою давнини, а й важливим джерелом духовних уроків, здатних формувати сучасне світобачення. Вони навчають розуміти сенс мужності, вірності, любові та відповідальності, допомагають виховувати моральні орієнтири й ціннісні установки та актуальні у будь-яку добу.

Рефлексія після застосування цієї вправи полягає у тому, що учні усвідомлюють головні ідеї та моральні цінності міфів, узагальнюють отримані знання, висловлюють власне ставлення до вчинків героїв і роблять висновки про актуальність міфологічних образів у сучасному світі.

Домашнє завдання. У якості домашнього завдання учням пропонується скласти вибіркового переказ одного з вивчених міфів на власний вибір, що сприятиме розвитку навичок усного й письмового мовлення, а також занотувати п'ять фразеологізмів міфологічного походження та пояснити їх значення у сучасній мові, демонструючи зв'язок античної спадщини з сучасною культурою.

Отже, на уроках зарубіжної літератури в 6 класі доцільно використовувати різноманітні інтерактивні завдання, а саме:

- «Броунівський рух» на етапах актуалізації опорних знань або узагальнення вивченого матеріалу, бо вправа сприяє активізації знань та допомагає учням відновити в пам'яті образи та події міфів у динамічній, ігровій формі, стимулює увагу, мислення й асоціативні зв'язки;

- «Акваріум» на етапі обговорення та закріплення матеріалу. Вправа сприяє розвитку критичного мислення та вмінню аргументовано висловлювати власну позицію;

- «Фішбоун» доцільна на узагальнюючого етапу уроку, систематизує опрацьований матеріал;

- «Ланцюжок міфів» ефективна на етапі рефлексії, бо дає змогу учням підсумувати вивчене, висловити власні думки й осмислити головну ідею міфів.

8 клас (урок розроблено за модельною програмою 7-9 класів: В. В. Снегірьова, О. В. Бушакова та ін. [47]).

Тема уроку: *Античний епос. «Іліада» та «Одіссея» Гомера, «Енеїда» Вергілія. Герої, міфологічна основа та антивоєнний пафос творів.*

Для роботи в класі тема: *Подорож у світ античних героїв: Ахілл, Одиссей та Еней.*

Мета уроку:

- сформувати в учнів цілісне уявлення про античний епос як про художнє відображення уявлень давніх греків і римлян про людину, світ та місце богів у ньому; ознайомити з міфологічною основою «Іліади», «Одіссеї» та «Енеїди», розкрити символіку поєдинку Ахілла й Гектора, хитрості Одиссея та мужності Енея; показати гуманістичні й моральні ідеали, що лежать в основі цих творів;

- розвивати вміння до аналізу художніх образів, осмислювати антивоєнний пафос і тему відповідальності людини перед суспільством;

- виховувати повагу до вірності, самопожертви та розуміння значення античної спадщини для сучасної культури.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу з елементами аналізу художнього тексту, дискусії, інтерактивних завдань.

Обладнання: зображення Гомера та Вергілія, карта античного світу Троя, Ітака, Рим, мультимедійна презентація з ілюстраціями до епосу, уривки з кіноадаптації «Троя», «Одіссея» у межах додаткового матеріалу, інтернет-ресурс «Світ літератури», що містить тексти поем «Іліади» та «Енеїди» [44]. Для уроку 8 класу рекомендуємо підручник Є. Волощук «Зарубіжна література закладів загальної середньої освіти», який включає поему «Одіссея» [10].

Хід уроку

Організація уроку. Вчитель наголошує, що античний епос став духовним джерелом усієї європейської літератури. Такі герої, як: Ахілл, Гектор, Одисей, Еней – і сьогодні залишаються символами сили духу, мужності, любові до батьківщини та боротьби зі злом.

Вступне слово вчителя: Дорогі учні, античний епос – це своєрідна пам'ять людства, у якій закарбувалися уявлення про боротьбу, мужність, кохання та жертвність. У цих творах оживає драматизм битв і подвигів, велич героїв та безсилля людини перед долею. Саме завдяки «Іліаді», «Одіссей» та «Енеїді» ми можемо відчувати, як понад дві тисячі років тому люди намагалися осмислити сенс життя, силу волі та прагнення до свободи. Сьогодні ми торкнемося трьох величних творів античності, аби зрозуміти, чому образи Ахілла, Гектора, Одиссея й Енея стали вічними символами і залишаються актуальними навіть у наш час.

Задля досягнення мети уроку, були поставлені наступні **завдання**:

- ознайомити учнів із міфологічною основою «Іліади», «Одіссей» і «Енеїди», та визначити сюжетну лінію кожної поеми;
- розкрити образи Ахілла, Гектора, Одиссея та Енея, показавши їхнє значення як уособлення мужності, стійкості, любові до батьківщини та відповідальності;
- пояснити антивоєнний пафос гомерівського епосу й ідею державотворчого ідеалу в поемі Вергілія;

- заохотити учнів до порівняння античних і сучасних уявлень про героїзм, самопожертву й любов;

- сформувати здатність учнів співвідносити ідеї та цінності античного епосу з сучасними суспільними проблемами, усвідомлювати їхній вплив на розвиток європейської культури та літератури.

Актуалізація опорних знань. Вчитель звертає увагу учнів, на тому що давні греки та римляни намагалися зберегти пам'ять про важливі історичні події, подвиги героїв і втручання богів у життя людей у формі довгих оповідей, які передавалися з покоління в покоління. Саме такі твори називаються епосом, від грец. *epos* – «слово, оповідь». Епос поєднує в собі міфологічні уявлення, історичні спогади та художні образи, тому він став духовною основою літератури багатьох народів.

Ключові запитання для актуалізації знань.

- Як ви думаєте, чому люди прагнули розповідати про героїв і їхні подвиги?
- Які міфи про Троянську війну вам вже знайомі?
- Чому подвиги та страждання героїв залишаються цікавими навіть через тисячі років?

На початку уроку доцільно використати інтерактивну вправу, створену на платформі Wordwall.net, а саме *цифрове тестування* на тематику античності, яке застосовується як засіб актуалізації знань учнів [66].

Зауважимо, що на цьому уроці доцільно використати інтерактивне завдання «Popsicle Stick», яке спрямоване на активізацію уваги та залучення всіх учнів до обговорення, на формування вміння швидко й усно висловлювати власні думки щодо змісту прочитаного.

Опис вправи «Popsicle Stick».

Тип: індивідуальна та фронтальна робота

Мета: забезпечити активну участь усіх учнів у роботі з текстом, підвищити рівень уваги, розвивати навички усного формулювання відповіді на запитання вчителя.

На початку уроку вчитель роздає учням палички для ескімо, на яких кожен пише своє ім'я. Усі палички складаються в окрему чашку. Під час обговорення прочитаного уривку, з «Іліади» чи «Одіссеї», вчитель ставить класу запитання й випадково витягує паличку. Учень, чиє ім'я випало, відповідає, а решта має право доповнити або уточнити.

Така форма роботи створює атмосферу очікування та залучення, адже кожен знає, що може бути обраним. Це стимулює учнів уважніше слухати і готуватися до відповідей, а також дає вчителю можливість швидко оцінити рівень засвоєння матеріалу та виявити прогалини у знаннях.

Сприйняття нового матеріалу.

Гомер «Іліада»: бій Ахілла з Гектором. Вчитель читає уривок із пісні 22. Учні аналізують, як у поєдинку відображається мужність Гектора, невблаганність й жорстокість Ахілла. Обговорюється антивоєнний пафос поеми, засудження кровопролиття. Закріплюємо матеріал наступними питаннями:

1. Чому Гектор вирішує залишитися на полі бою, усвідомлюючи свою неминучу загибель?
2. Які риси Ахілла підкреслюють його як героя і водночас жорстокого воїна?
3. Як у цьому епізоді проявляється тема долі та неможливості уникнути передбаченого?
4. У чому полягає антивоєнний зміст уривку та яке ставлення до війни передає Гомер?
5. Який головний моральний урок можна винести з поєдинку Ахілла і Гектора?

Поема Гомера «Одіссея»: епізод «Одіссей у кіклопа Поліфема». Учні читають уривок із пісні 9. Обговорюється образ Одіссея як втілення мужності, винахідливості й мудрості. Вчитель підкреслює значення цього епізоду для розуміння грецьких звичаїв і побуту.

Орієнтовні питання:

1. Як Одисей виявляє мужність і винахідливість у зіткненні з Поліфемом?
2. Чому цей епізод можна вважати символом перемоги розуму над грубою силою?
3. Як співвідноситься образ кіклопа з уявленням про «варварський світ» у протиставленні до еллінської культури?
4. Чому цей епізод і сьогодні може бути прикладом того, що людський розум допомагає долати, здавалося б, безвихідні ситуації?

Вергілій «Енеїда»: епізоди «Троянський кінь» та «Загибель Лаокоона і його синів».

Вчитель розповідає про історію створення поеми Вергілія. Учні читають уривок із пісні 2. Обговорюється символіка троянського коня, тема обману та трагічної долі, а також ідея державотворчої місії Енея.

Питання для закріплення знань:

1. Чому троянці довірилися грекам і прийняли дерев'яного коня в місто?
2. Яке значення має образ Лаокоона і його синів для розуміння трагізму цього епізоду?
3. Як сцена з троянським конем відображає тему обману та фатальної довірливості людей?
4. У чому проявляється антивоєнний пафос цього уривку і яке його моральне значення для читача?
5. Яким чином «Енеїда» поєднує міфологічний сюжет із політичною ідеєю державотворення?

Аналітична робота. Учні визначають риси характеру Ахілла, Гектора, Одисея та Енея, з'ясовують, які моральні цінності вони уособлюють у своїх вчинках. Ахілл постає втіленням героїчної сили та водночас жорстокості, Гектор – прикладом мужності й гідності, Одисей символізує кмітливість, витримку та силу розуму, а Еней – відданість обов'язку, самопожертву та державотворчу місію. Вчитель коротко пояснює, що давні греки та римляни прагнули зберегти пам'ять про важливі події, подвиги героїв і втручання богів у життя людей у формі оповідей, які називаються епосом. Епос поєднує міфи,

історію та художні образи, тому став духовною основою літератури багатьох народів.

Ключові запитання:

- Чому люди прагнули розповідати про героїв і їхні подвиги?
- Які міфи про Троянську війну вам знайомі?
- Чому історії героїв залишаються цікавими навіть через тисячі років?

Учні в групах визначають риси Ахілла, Гектора, Одиссея та Енея, обговорюють, які моральні цінності вони уособлюють. Ахілл уособлює силу і жорстокість, Гектор – мужність і честь, Одиссей – мудрість і розум, Еней – обов'язок і самопожертву.

У класі організовується *дискусія* «Чи можна вважати героїв античного епосу прикладами для наслідування сучасною людиною?», під час якої розглядається, наскільки ці образи залишаються актуальними й важливими сьогодні.

Підсумки уроку та рефлексія. На цьому етапі доцільно застосувати інтерактивне завдання «Квиток на вихід», спрямоване на визначення рівня засвоєння матеріалу та формування висновків на базі опрацьованого матеріалу. Зауважимо, що це завдання можна використати на наступному уроці на етапі актуалізації знань.

Вправа «Квиток на вихід».

Тип: індивідуальна робота.

Мета: перевірка засвоєння ключових ідей уроку та рівень розуміння матеріалу учнями.

Вчитель пропонує учням коротке завдання, яке вони виконують письмово на маленьких картках – «квиток».

У варіанті 1 учні відповідають на запитання, наприклад:

- Який герой епосу найбільше вразив і чому?
- У чому полягає антивоєнний зміст уривку з «Іліади»?
- Які риси Одиссея чи Енея можна порівняти з сучасними уявленнями про мужність?

У варіанті 2 використовується тестова форма з вибором відповіді.

Вчитель читає питання, а учні показують картку з відповідним номером. Ті, хто відповів правильно, рухаються далі або виконують додаткове завдання, а тим, хто помилився, вчитель пояснює ще раз і дає повторну можливість відповісти.

Вправа «Рефлексивна мішень».

Тип: індивідуальна робота з елементами самооцінки.

Мета: сформувати в учнів уміння оцінювати власні знання, розвивати навички рефлексії та самоконтролю.

Вчитель демонструє на дошці, або роздає кожному учневі аркуш із зображенням мішені, розділеної на сектори. Наприклад: «зрозумів зміст твору», «засвоїв нові поняття», «брав активну участь у дискусії», «вмію застосувати знання на практиці». Кожен сектор відповідає певному чиннику, який важливий для оцінки уроку. Учні ставлять позначку у тому місці сектору, яке відповідає їхньому рівню впевненості в своїх знаннях. Чим ближче до центру мішені, тим вищий рівень розуміння.

Після виконання вправи кілька учнів за бажанням коментують свій вибір, пояснюючи, що вдалося засвоїти найкраще, а над чим ще треба попрацювати. Створюється атмосфера відкритого діалогу, а вчитель отримує зворотний зв'язок про ефективність уроку та рівень сприйняття класом наданого матеріалу.

Ця вправа на рефлексію використовується на завершальному етапі уроку для організації зворотного зв'язку між учнями та вчителем, що дає змогу оцінити рівень засвоєння матеріалу, усвідомити власні результати та визначити напрями подальшого вдосконалення.

Отже, наприкінці уроку вчитель підкреслює, що античний епос – це не лише оповіді про війни й подвиги, а насамперед джерело духовних і моральних уроків, які формують уявлення про честь, мужність, гідність, відповідальність та жертвовність. Він зберігає гуманістичні ідеали, які залишаються актуальними в усі часи та мають значення для виховання сучасної людини.

Учні обдумують власну діяльність на уроці, оцінюють рівень розуміння змісту творів, нових понять і активності у дискусії. Така робота допомагає їм усвідомити власні досягнення, труднощі та напрями для подальшого вдосконалення. Водночас вчитель отримує зворотний зв'язок щодо ефективності навчання, що дає змогу скоригувати подальшу роботу. Рефлексія підсумовує урок, створюючи атмосферу відкритості, довіри та співпраці.

Домашнє завдання. Домашнє завдання для учнів полягає у написанні есе «Який герой античного епосу найбільш близький сучасному уявленню про людину-гуманіста, і чому?», що сприятиме розвитку навичок аргументованого висловлювання. Додатково учні мають занотувати та запам'ятати п'ять крилатих висловів античного походження: «ахіллесова п'ята», «троянський кінь» тощо, а також пояснити їх сучасне значення, демонструючи зв'язок античної спадщини з культурою сьогодення.

Отже, розроблені нами конспекти уроків зарубіжної літератури для 6 та 8 класу демонструють поступовий і логічний перехід від ознайомлення з основами античної культури до глибшого аналізу епічних творів.

У 6 класі учні знайомляться з міфами як першими спробами осмислення світу, навчаються виділяти головних героїв, розуміти символіку їхніх вчинків і виховують у собі шанобливе ставлення до загальнолюдських ідеалів. У 8 класі увага зосереджується на поемах Гомера й Вергілія, де школярі аналізують образи Ахілла, Гектора, Одиссея й Енея, розглядають антивоєнний пафос та ідею державотворення, а також співвідносять античні моральні орієнтири із сучасними уявленнями про мужність, гідність і відповідальність, що дає змогу сформувати цілісне уявлення про античність як основу європейської культури та духовних цінностей.

Висновки до третього розділу

Вивчення античної літератури в середній школі супроводжується певними труднощами, зумовленими як складністю текстів і віддаленістю культурного контексту, так і необхідністю інтеграції знань з історії, міфології та мистецтва. Водночас саме антична спадщина є важливим базовим чинником розвитку когнітивних, аналітичних та комунікативних компетентностей учнів, що формує критичне мислення й усвідомлення витоків європейської культури.

Подолати зазначені труднощі на уроках зарубіжної літератури допомагає застосування інтерактивних методів навчання, міжпредметних зв'язків для комплексного розуміння досліджуваного явища і використання мультимедійних ресурсів.

Розроблені нами конспекти уроків для 6 та 8 класів засвідчують наступність у вивченні античної літератури, від ознайомлення з міфами до глибшого аналізу епічних поем Гомера та Вергілія.

Використання творчих і дискусійних форм роботи сприяє підвищенню пізнавальної активності учнів, формуванню цілісного бачення античності та актуалізації її гуманістичних ідей у сучасному культурному контексті.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі визначено та схарактеризовано особливості вивчення творів античності на уроках зарубіжної літератури в 5-9 класах. Під час роботи ми дійшли таких висновків:

1. Аналіз підходів до викладання зарубіжної літератури у контексті концепції «Нова українська школа» показав, що сучасний урок має будуватися на засадах особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів, що забезпечують формування предметних знань і ключових компетентностей (критичне мислення, емоційний інтелект, уміння вести міжкультурний діалог та здатність до творчої самореалізації). Особлива увага приділяється емоційно-ціннісному компоненту, який сприяє підвищенню мотивації учнів, розвитку їхнього естетичного досвіду та здатності до рефлексії.

2. Вивчення традиційних та інноваційних технологій доводить, що саме їх поєднання створює оптимальні умови для реалізації цілей сучасної освіти. Традиційні методи забезпечують фундаментальність і системність знань, розвивають логічне мислення та читацьку культуру, тоді як інноваційні технології – мультимедійні засоби, інтерактивні платформи, ігрові та проєктні методи – стимулюють творчість і самостійність. У результаті поєднання традиційних і інноваційних технологій формується цілісний освітній процес, що враховує індивідуальні особливості учнів, підвищує їхню навчальну мотивацію та сприяє розвитку комунікативних, аналітичних і соціальних навичок. Це відповідає стратегічним орієнтирам Нової української школи і забезпечує відповідність літературної освіти сучасним вимогам суспільства.

3. Вивчення досліджень щодо античної літератури у теоретико-історичному аспекті засвідчило, що вона становить фундамент європейської словесності та культурної традиції. Давньогрецька й римська література не лише започаткували літературні роди – епос, драму, лірику; провідні жанри: трагедію, комедію, сатиру, філософський діалог та ін., але й виробили естетичні

та морально-етичні ідеали, які й сьогодні визначають орієнтири гуманістичного мислення.

Зародження античності, було тісно пов'язане з міфологічним світоглядом, що став невичерпним джерелом сюжетних ліній, образів та символів. Міфологія, покладена в основу творчості Гомера, Гесіода, Есхіла, Софокла, Арістофана, Овідія та Вергілія, перетворила художнє слово на універсальний інструмент осмислення буття. Особливе значення має те, що антична література стала основою жанрової та тематичної системи подальшої європейської культури. Гомерівський епос, трагедії Есхіла й Софокла, лірика Сапфо, сатиричні твори Арістофана, елегії Овідія чи монументальна «Енеїда» Вергілія створили «вічні образи», які слугують універсальними моделями для світового мистецтва.

4. Аналіз сучасних модельних програмах щодо місця в шкільному курсі «Зарубіжна література» античної літератури показав, що вона займає важливу позицію та спрямована на формування в учнів базових знань про культурні витоки Європи, родову та жанрову системи й цінності античного світу. Аналіз програм для 5-6 класів засвідчив таке: програма О. Ніколенко та ін. (2021) інтегрує у 6 класі блок «Міфи на всі часи», акцентуючи на понятті міфу, його різновидах та символіці, пропонує багатий спектр міжпредметних зв'язків; програма Є. Волощук (2023) розширює підхід, акцентуючи увагу на класифікації міфів, інтеграції з історією та культурологією, використанні онлайн-інструментів і розвитку цифрової грамотності; програма Н. Богданець-Білокаленко, В. Снегірьова, О. Фідкевич (2023) націлює на порівняння грецьких і слов'янських міфів, підкреслює необхідність формування емоційно-ціннісного ставлення до літератури й використання інтерактивних форм – сценки, презентації, малюнки.

Студіювання програм для 7-9 класів показав, що в них продовжується вивчення творів античності. Оновлена редакція програми О. Ніколенко та ін. (2023) забезпечує послідовність у вивченні античності, у 6 класі учні опановують міфологічний матеріал, а в 8 класі – міфи троянського циклу,

уривки з «Іліади», лірику Тіртея та «Енеїду» Вергілія, що підкріплюється методичним компонентом «Літературний міст у сьогодення». Програма В. Снегірьової, О. Бушакової, І. Горобченко, О. Каєнко (2023) відповідно до проблемно-сміслової лінії «Час у пошуках героя» у 8 класі вводить вивчення уривків з «Іліади», «Одіссеї» та «Енеїди», робить акцент на ідеалі героя й культурологічних паралелях. Програма Є. Волощук та О. Слободянюк (2023) у 8–9 класах систематизує вивчення античності через «Одіссею» Гомера, трагедію Есхіла «Прометей закутий», лірику Сапфо та «Енеїду» Вергілія, що доповнюється розвитком критичного мислення й інтерактивними формами роботи – буктрейлери, скрайбінги, учнівські проекти.

5. Виявлення труднощів опанування античної літератури в середній школі дало змогу окреслити низку проблем, що знижують інтерес учнів і ускладнюють засвоєння матеріалу. Вони зумовлені як часовою й культурною віддаленістю античного світу, так і складністю художньої форми творів, переважно написаних у поетичній структурі, незвичній для дітей. Учні часто стикаються з труднощами розуміння міфологічних образів, великої кількості персонажів епосу та складності символіки.

Аналіз модельних програм підтвердив, що додаткові проблеми виникають через перевантаження матеріалом, різний рівень цифрової грамотності, потребу корегування інтерактивних форм уроку театралізації чи проєктної діяльності, які за невдалого планування іноді зміщують акцент із роботи з художнім текстом – коментування, інтерпретації, опрацювання понять на зовнішню активність.

6. Розроблені конспекти уроків підтвердили ефективність поетапного підходу до вивчення античної літератури. У 6 класі акцент робиться на ознайомленні з міфами як першими спробами осмислення світу, формуванні базових понять та символіки героїчних образів, що супроводжується творчими завданнями й іграми «Фішбоун», «Акваріум», «Броунівський рух».

У 8 класі увага зосереджується на епосі Гомера й Вергілія, де учні аналізують образи Ахілла, Гектора, Одиссея та Енея, обговорюють антивоєнний

пафос і державотворчі ідеали, співвідносять їх із сучасними уявленнями про мужність, честь та відповідальність. Використання інтерактивних технік («Popsicle Stick», «Квиток на вихід», «Рефлексивна мішень»), мультимедійних ресурсів, творчих завдань дозволяє зробити навчання більш динамічним та осмисленим.

Перспективи подальших досліджень вивчення античної літератури на уроках зарубіжної літератури полягають у розробці нових інтерактивних та цифрових вправ, що будуть враховувати вікові й пізнавальні особливості учнів. Доцільним є подальше вивчення освітніх можливостей інтеграції античної спадщини в міжкультурний діалог, зіставлення із літературою інших епох, а також із вдосконаленням методичного інструментарію, що сприятиме формуванню стійкої мотивації учнів до читання й осмислення класики в сучасному освітньому просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Байдюк Л. Методика проведення інтегрованих уроків літературного читання. *Перспективи та інновації науки*. 2023. С.82–93.
2. Бедзір Н. П., Демчик М. І. Історія зарубіжної літератури. Середні віки. Відродження: навчально-методичний посібник. Ужгород, 2023. 120 с.
3. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
4. Белаш Г. О. Історія античної літератури: навч. посібник. Київ: ЦНЛ, 2012. 236 с.
5. Бібік Н. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 47–58.
6. Богданець-Білоskalенко Н. І., Снегірьова В. В., Фідкевич О. Л. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (ред. 2023 р.). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ МОН України від 10.10.2023 № 1226). URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/zarubizhna-literatura/> (дата звернення: 26.09.2025).
7. Богданець-Білоskalенко Н. І., Фідкевич О. Л. Зарубіжна література: підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Грамота, 2023. 256 с. URL: <https://uroky.com.ua/zarubizhna-6-bohdanets/?utm> (дата звернення: 26.09.2025).
8. Васильченко І. Методика вивчення зарубіжної літератури: теорія та практика: підручник. Київ: Літера, 2019. 200 с.
9. Вікторенко І., Федь І., Вовк Н. Витоки та теоретико-методологічна база започаткування та реалізації реформи нової української школи. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2022. Вип. 2(17). С. 15–30.
10. Волощук Є., Слободянюк О. Зарубіжна література: підр. для 8-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Генеза, 2025. 264 с.

11. Волощук Є. В. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (ред. 2023 р.). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ МОН України від 10.10.2023 № 1226). URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/zarubizhna-literatura/> (дата звернення: 26.09.2025).

12. Волощук Є. В., Слободянюк О. М. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ МОН України від 16.08.2023 № 1001). URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/zarubizhna-literatura/> (дата звернення: 26.09.2025).

13. Галелюк І., Гарбич-Мошора О. Інтерактивні методи навчання на заняттях зарубіжної літератури. *Молодь і ринок*. 2019. № 1 (168). С. 95–99.

14. Гальчук О. Антична література: Навчальний посібник для студентів заочної форми навчання. Київ: Вид-во Київського славістичного університету, 2008. 210 с.

15. Гальчук О. Античний інтертекст української літератури: теоретичні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови*. 2012. Вип. 20(1). С. 82-88.

16. Гончаров О. Практикум з вивчення зарубіжної літератури: навч. посіб. Київ: Києво-Могилянська академія, 2019. 240 с.

17. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti?utm> (дата звернення: 25.09.2025).

18. Еко У. Історія європейської цивілізації. Греція / пер. з іт. Харків: Фоліо, 2016. 1158 с.

19. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н. П. Наволокова. Харків: Основа, 2009. 560 с.

20. Жалдак М. І. Система підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. 2011. №. 11. С. 3-15.

21. Зеров М. К. Антологія римської поезії / Упоряд. І. В. Хроненко. Київ: Українські пропілеї, 2016. 446 с.

22. Інноваційні технології навчання змісту зарубіжної літератури (методичні рекомендації). URL: [https://www.soippo.edu.ua/images-%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2022/10/10/novyna1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4.%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%2010.10.2022.pdf?utm](https://www.soippo.edu.ua/images/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2022/10/10/novyna1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4.%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%2010.10.2022.pdf?utm) (дата звернення: 20.10.2025).

23. Катериняк М. П. Сучасні методи навчання в закладах освіти. *Актуальні питання сучасної науки*: зб. наук. праць III всеукраїнської науковопрактичної інтернет-конференції (м. Бережани, 6 квітня 2020 р.). Бережани: ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний коледж», 2020. С. 194-204.

24. Ковбасенко Ю. І. Антична література. 4-те вид. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2015. 256 с.

25. Куцевол О. М. Сучасні типи уроків зарубіжної літератури. *Всесвітня література та культура в середніх навчальних закладах України*. 2001. № 2. С. 54.

26. Кучеренко І. А. Інтеграція у вивченні української мови та літератури в новій українській школі. *Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми літературної освіти (пам'яті О. Р. Мазуркевича та П. К. Волинського)»*. Умань: АЛМІ, 2018. С. 40–46.

27. Лавренчук В., Лавренчук М. Емоційно-ціннісна складова компетентнісного уроку літератури в Новій українській школі. *Нова*

педагогічна думка. 2021. № 4 (108). С. 87–91. DOI: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2021-108-4-87-91>.

28. Левко О. В. Хрестоматія грецької патристики I–VIII ст. (оригінальні тексти з коментарями). Київ: ТОВ «РІДЖИ», 2015. 324 с.

29. Лисейко Я. Особливості викладання курсу історії Стародавніх Греції та Риму для студентів спеціальності «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури». *Historical and Cultural Studies*. 2015. Т. 2, № 1. С. 61–65.

30. Лісевич Л. Упровадження інноваційних технологій на уроках зарубіжної літератури як умова фахового зросту вчителя-словесника. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Традиційні та інноваційні підходи у сфері сучасних педагогічних досліджень»*. Київ, 2020.

31. Мегела І. П., Левко О. В. Давньогрецька класична лірика. Київ: Арістей, 2006. 400 с.

32. Мочаліна В. П. Компаративний аналіз на уроках зарубіжної літератури як засіб формування комунікативної, літературної та загальнокультурної компетентностей учнів. *Крок у науку: збірник статей III Всеукраїнської наукової шкільної конференції 15–16 січня 2018 року*. Дніпро: ТОВ «Роял Принт», 2018. Т. 2. С. 479.

33. Мусій В. Б., Томбулатова І. І. Світова література (від доби античності до кінця XIX століття): навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2024. 308 с.

34. Насмінчук Г. Й. Зарубіжна література ранніх епох: Античність, Середньовіччя, Відродження: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Рута, 2013. 211 с.

35. Ніколенко О. М., Конєва Т. М., Орлова О. В., Зуєнко М. О. та ін. Зарубіжна література: підруч. для 6 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ: Грамота, 2020. 224 с.

36. Ніколенко О. М., Ісаєва О. О., Клименко Ж. В. та ін. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти / Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ МОН України від 12.07.2021 № 795). URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal->

[ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/zarubizhna-literatura/](https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/zarubizhna-literatura/) (дата звернення: 25.09.2025).

37. Ніколенко О. М., Ісаєва О. О., Клименко Ж. В. та ін. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (ред. 2023 р.) / Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ МОН України від 10.10.2023 № 1226). URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/zarubizhna-literatura/> (дата звернення: 26.09.2025).

38. Пащенко В. І., Пащенко Н. І. Антична література. Київ: Либідь, 2001. 718 с.

39. Попович М. Актуальні проблеми викладання зарубіжної літератури в українській школі. Київ: Шкільний світ, 2013. 176 с.

40. Посохова Л. Статус давньогрецької мови в «латинських школах» Гетьманщини та Слобідської України (XVIII – початок XIX ст.). *Український історичний журнал*. 2021. № 3. С. 16–27.

41. Рабінович С. П. Діалектика «фюсис» та «номос»: античні джерела європейської природно-правової традиції. *Проблеми філософії права*. 2007. С. 236–244.

42. Розман І. І. Інноваційні технології як засіб формування креативного мислення здобувачів старшої школи на уроках зарубіжної літератури. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 1(19). С. 726–734.

43. Савицька І. Методика викладання світової літератури в середній школі: навч. посіб. Київ: Літера, 2010. 272 с.

44. Світ літератури. Гомер «Іліада» URL: https://svitliteraturu.com/load/biblioteka/teksty_124_perekazy/gomer_iliada_urivki/38-1-0-1029?utm (дата звернення: 25.09.2025).

45. Скрипник Л. С. Методика викладання зарубіжної літератури в середній школі: навч. посіб. Київ: Літера ЛТД, 2011. 304 с.

46. Смагіна Т. М. Теоретичні та практичні основи конструювання компетентнісного уроку. *Вісник Житомирського державного університету*

імені Івана Франка. 2012. Вип. 61. С. 128–131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2012_61_26.

47. Снегірєва В. В., Бушакова О. В., Горобченко І. В., Каєнко О. В. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ МОН України від 24.07.2023 № 883). URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/zarubizhna-literatura/> (дата звернення: 26.09.2025).

48. Содомора А. Гесіод і його поема «Походження Богів» («Теогонія»). *Дзвін*. 2018. №10 (888). С. 222–231.

49. Содомора А. Жива античність. 3-тє вид. із змінами. Львів: Срібне слово, 2016. 200 с.

50. Степаненко В. Викладання зарубіжної літератури у вищих навчальних закладах: метод. рек. Київ: Києво-Могилянська академія, 2018. 192 с.

51. Султанов Ю. І. У світі античної літератури. Давньогрецька література, література стародавнього Риму: посібник для вчителя. Харків: ТОВ «Веста» Вид-во «Ранок», 2002. 112 с.

52. Традиційні та інноваційні технології на уроках зарубіжної літератури. URL: https://kyrydzlesya.blogspot.com/2019/01/blog-post_11.html?utm (дата звернення: 24.09.2025).

53. Турган О. Рецепція античності в українській літературі (діахронічний аспект). *Філологічні семінари*. 2013. Вип. 16. С. 72–81.

54. Туренко В. Е. Гомер та Гесіод: до питання про конотації любові в давньогрецьких епосах. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія: Філологічні науки. 2014. №1. С. 63–69.

55. Тютюнник В. Основи вивчення зарубіжної літератури: навч. посіб. Київ: Генеза, 2013. 288 с.

56. Удовиченко Л. М. Теорія і технологія вивчення художніх образів-персонажів у курсі зарубіжної літератури старшої школи: монографія. Київ, 2020. 352 с.

57. Усатий А. В. Методика навчання української та зарубіжної літератур у закладах освіти: навчально-метод. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 66 с.

58. Фокіна І. Фонові знання на уроках зарубіжної літератури. *Рідна школа*. 2016. № 8–9. С. 88–91.

59. Черній В. Сучасні тенденції викладання зарубіжної літератури: підручник. Київ: Академвидав, 2015. 320 с.

60. Шалагінов Б. Б. Афіньська комедія. *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2004. № 11. С. 20-23.

61. Шалагінов Б. Б. Зарубіжна література від античності до початку XIX сторіччя: Історико-естетичний нарис. Київ: КМ Академія, 2004.

62. Шарова Т. М. Особливості використання інноваційних технологій під час викладання української літератури. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2016. Вип. 63. С. 219-222.

63. Research By Edith Hall. URL: <https://edithhall.co.uk/research/?utm> (дата звернення: 02.11.2025).

64. The Center for Hellenic Studies «Oral Traditions, Written Texts, and Questions of Authorship» Gregory Nagy. URL: <https://chs.harvard.edu/curated-article/gregory-nagy-oral-traditions-written-texts-and-questions-of-authorship/?utm> (дата звернення: 02.11.2025).

65. Unesco «Archaeological Site of Troy». URL: <https://whc.unesco.org/en/list/849/?utm> (дата звернення: 24.09.2025).

66. Wordwall «Вікторина античність, міфологія». URL: <https://wordwall.net/uk/resource/36926718/%d1%81%d0%b2%d1%96%d1%82%d0%be%d0%b2%d0%b0%d0%bb%d1%96%d1%82%d0%b5%d1%80%d0%b0%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b0/%d0%b0%d0%bd%d1%82%d0%b8%d1%87%d0%bd%d1%96%d1%81%d1%82%d1%8c%d0%bc%d1%96%d1%84%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b3%d1%96%d1%8f> (дата звернення: 19.09.2025).